

**ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ІМЕНІ ДМИТРА МОТОРНОГО  
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА БІЗНЕСУ**

**КАФЕДРА «ФІНАНСИ, ОБЛІК  
І ОПОДАТКУВАННЯ»**

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ**

**ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО СКЛАДАННЯ АТЕСТАЦІЙНОГО  
КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ  
ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ  
ОСВІТИ  
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 072 «ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА  
ТА СТРАХУВАННЯ»**



**Запоріжжя – 2022**

## ВСТУП

Методичні вказівки складені відповідно до Положення про атестацію здобувачів вищої освіти в Таврійському державному агротехнологічному університеті, яке розроблено на підставі Закону про вищу освіту України, наказу МОН України «Про особливості формування навчальних планів на 2015-2016 навчального року (№47 від 26.01.2015р.), Положення про порядок створення та організацію роботи державної екзаменаційної комісії у вищих навчальних закладах України (наказ МОН України № 584 від 24.05.2013 р.)

Метою атестаційного екзамену зі спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» є з'ясування рівня теоретичних знань та практичних навичок здобувачів і відповідність їх вимогам кваліфікаційної характеристики.

Екзамен має комплексний характер з усіх основних профілюючих дисциплін, що формують кваліфікаційний рівень магістра в умовах ринкової економіки.

Екзамен проводиться у формі відповідей на теоретичні запитання, розширеного формулювання значення категорії та практичних завдань.

Перелік професійних дисциплін для атестаційного екзамену зі спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» для здобувачів ступеня вищої освіти «Магістр»:

1. Бюджетний менеджмент.
2. Податковий менеджмент.
3. Страхувальний менеджмент.
4. Банківський менеджмент.
5. Фінансовий менеджмент.

У процесі екзамену (під час підготовки відповіді на білет) здобувачу дозволяється користуватися програмою та відповідними нормативно-довідковими документами.

## ДИСЦИПЛІНА «БЮДЖЕТНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ»

У сучасних умовах зміни ролі держави в розподільчих процесах одним із найважливіших засобів для здійснення державою своєї функції виступає бюджет. Саме управління бюджетом набуває вирішального значення. Тільки на засадах чіткого розмежування функцій між різними органами влади, чіткої організації бюджетного процесу можна забезпечити ефективне правління бюджетом.

У результаті вивчення дисципліни **студент повинен знати:**

- основи сутність та зміст бюджетного менеджменту;
- функції та механізм бюджетного менеджменту;
- основи організації бюджетного процесу;
- організацію виконання доходної та видаткової частини бюджету;
- облік виконання бюджету і складання бюджетної звітності;
- поняття грошового потоку;
- методи контрольної роботи фінансової органів щодо виконання бюджету;
- принципи управління ризиками.

бути ознайомленим: із законодавчою базою України з питань, що вивчаються дисципліною.

### Теоретична частина:

#### Категорії, що виносяться на КЕ:

1. бюджет
2. бюджетна класифікація
3. бюджетна програма
4. власні надходження бюджетних установ
5. гарантований державою борг
6. державний борг
7. доходи бюджету
8. єдиний казначейський рахунок
9. квазіфіскальні операції
10. кошторис
11. міжбюджетні трансферти
12. місцевий борг
13. рішення про місцевий бюджет
14. розпис бюджету
15. розпорядник бюджетних коштів

#### Питання, що виносяться на КЕ:

1. Бюджетний менеджмент і його роль у бюджетному процесі.
2. Визначення бюджетного менеджменту. Об'єкт і суб'єкти бюджетного менеджменту. Предмет бюджетного менеджменту як навчальної дисципліни.
3. Складові організації бюджетного процесу. Органи управління бюджетом. Етапи і методи управлінської діяльності в бюджетному процесі.

4. Складові бюджетного менеджменту: бюджетне планування, організація виконання бюджету, облік і звітність з виконання бюджету, контроль за виконанням бюджету.
5. Бюджет як фінансовий план, склад і структура його доходів і видатків.
6. Методи, джерела і принципи формування доходів.
7. Класифікація видатків і форми бюджетного фінансування. Бюджетний дефіцит: причини, наслідки та межі.
8. Джерела покриття бюджетного дефіциту.
9. Органи оперативного управління бюджетом.
10. Бюджетна класифікація доходів і видатків, її роль у бюджетному процесі та виконанні бюджету.
11. Складання бюджетної декларації та проекту Державного бюджету України
12. Розгляд та затвердження державного бюджету.
13. Організаційні основи виконання Державного бюджету України
14. Організація, види та форми бюджетної звітності.
15. Сутність і призначення фінансового контролю, його роль у виконанні бюджету. Види, форми та методи бюджетного контролю.

### **Практичні навички:**

Студент повинен вміти:

- організовувати виконання доходної та видаткової частини бюджету;
- проводити операції з обліку доходної та видаткової частини бюджету;
- здійснювати контроль за виконанням бюджету;
- складати бюджетну звітність.

### **Задача 1**

На підставі приведених нижче даних необхідно:

- 1) Визначити коефіцієнт еластичності системи доходів Державного бюджету України;
- 2) Спрогнозувати величину доходів державного України за умови, що величина валового внутрішнього продукту зросте порівняно з 2 роком на 5%, а коефіцієнт еластичності системи доходів залишиться незмінним.

Зробіть висновки.

*Таблиця*

#### **Вихідні дані (умовні)**

Показники	Значення показників, млрд.грн	
	1-й рік	2-й рік
Податкові надходження	620,8	645,3
Доходи від операцій з капіталом	3,6	3,9
Надання кредитів з бюджету	12,4	8,9
Повернення кредитів до	9,6	7,0

бюджету		
Неподаткові надходження	130,6	120,9
Кошти, що надходять з інших бюджетів	2,9	3,4
Цільові фонди у складі бюджету	1,2	1,4
Видатки бюджету	760,0	?
Валовий внутрішній продукт	2480,5	?

Довідково: дефіцит бюджету у 2 –гому році становить 2,5% від ВВП; Видатки бюджету у 2-му році зросли на 10% порівняно з 1-им роком.

### Методика рішення

Вихідними принципами формування доходів бюджету є фіскальна й економічна ефективність та соціальна справедливість.

Принцип *фіскальної ефективності* передбачає достатність доходів, мінімізацію витрат на збирання доходів і запобігання ухиленню від сплати платежів до бюджету, еластичність (або гнучкість) системи доходів бюджету, рівномірний розподіл доходів між адміністративно-територіальними одиницями.

Оскільки доходи потрібні державі для виконання відповідних функцій, то система доходів бюджету має забезпечувати відповідний обсяг надходжень. Звідси обсяг доходів, що потрібний державі, визначається на основі обсягу її видатків.

Мінімізація витрат на мобілізацію доходів зумовлена тим, що податки стягуються зовсім не для того, щоб їх повністю використати на відшкодування витрат, пов'язаних зі справлянням цих податків. Отже, максимальне зменшення витрат на систему, яка забезпечує своєчасне і повне надходження доходів, є одним із необхідних елементів фіскальної ефективності системи доходів бюджету. Саме з цієї причини більшість країн звільняє від оподаткування чимало невеликих платників податку, оскільки надходження від цих груп платників можуть іноді бути меншими, ніж витрати держави на збирання з них податків.

Запобігти ухиленню від сплати податків можна в такий спосіб:

1. через створення такої податкової системи, яка б надто високим рівнем оподаткування не заінтересовувала в несплаті податків;
2. через налагодження ефективної системи контролю за правильністю та своєчасністю сплати податків платниками.

Для мінімізації ухилень від сплати податків необхідно поєднувати обидва названі методи, оскільки за високого рівня оподаткування навіть значне збільшення адміністративної системи контролю за сплатою податків не забезпечує їх задовільного стягнення, тоді як видатки на утримання цієї системи відчутно зростають.

**Коефіцієнт еластичності системи доходів бюджету** показує, як змінюється обсяг надходжень до бюджету залежно від зміни обсягу валового внутрішнього продукту (або якогось іншого макроекономічного показника).

Якщо коефіцієнт еластичності вищий за одиницю, то система доходів є еластичною, тобто зміни в обсязі надходжень до бюджету відбуваються вищими темпами, ніж зміни в обсязі валового внутрішнього продукту.

За нееластичної системи доходів (коефіцієнт нижчий за одиницю) зміна в обсязі валового внутрішнього продукту не впливає на зміну в обсязі доходів держави або це відбувається набагато повільніше.

**Еластичність доходів бюджету** залежить від двох чинників:

1) *еластичності кожного податку*, який входить до системи оподаткування,

2) *питомої ваги цього податку в загальному обсязі надходжень*.

Форма залежності є прямою: у разі збільшення першого і другого чинників збільшується й еластичність системи в цілому. У свою чергу, еластичність кожного податку залежить від еластичності об'єкта оподаткування відносно ВВП і методу визначення податкових ставок. Так, ставки, які визначаються в абсолютному виразі, призводять до зменшення показника еластичності відповідного податку, пропорційні ставки збільшують еластичність, а максимальний вплив на збільшення показника еластичності справляють ставки з високим рівнем прогресії.

Система доходів з показником еластичності, близьким до одиниці, відповідає як інтересам бюджету (оскільки забезпечує автоматичне збільшення доходів в умовах економічного піднесення), так й інтересам платників (оскільки в період кризи з падінням промислового виробництва автоматично зменшуються й вимоги щодо сплати податків, що не призводить до збільшення податкового тягара в не найкращий для виробників період).

Рівномірність розподілу доходів між адміністративно-територіальними одиницями є важливою для забезпечення автономності кожного бюджету, який входить до бюджетної системи. Адже якщо та чи інша адміністративно-територіальна одиниця не матиме достатнього обсягу доходів від власних джерел, то збільшується її залежність від інших суб'єктів бюджетної системи, оскільки постає необхідність отримання додаткових доходів у вигляді дотацій або субвенцій з бюджетів іншого рівня.

Принцип *економічної ефективності* в процесі формування доходів бюджету трактується неоднозначно. Податкові відносини виникають на стадії перерозподілу національного доходу, і через податкову політику держава втручається у розподільні відносини. Отже, податкова політика так чи інакше впливає на економічні процеси незалежно від волі держави. Цей вплив можна назвати пасивним. Оскільки головним завданням політики державних доходів є забезпечення достатнього обсягу надходжень до бюджету, вплив податкової політики на процеси відтворення має другорядне значення. Доти, поки доходи, які акумулювала держава, не мали значної питомої ваги в обсязі валового внутрішнього продукту, вплив податкової політики на відтворювальний процес був незначним і не привертав уваги політиків та економістів. Але при подальшому зростанні частки податків в обсязі ВВП виникає потреба стягувати необхідні кошти найбільш раціональним способом, тобто мінімізуючи негативні наслідки для розвитку економіки. Надалі дискусії щодо мінімізації негативних

наслідків оподаткування переросли в дискусію про те, чи повинна держава використовувати податкову політику як активний регулятор відтворювальних процесів (тобто для досягнення інших цілей, крім фіскальних).

## Завдання 2

Університет IV рівня акредитації (бюджетна установа) додатково планує в штатному розписі на поточний календарний рік: посаду (1,0 ставки) професора, д.е.н., професора з педагогічним стажем 12 років 3 місяця та посаду асистента (1,0 ставки) з педагогічним стажем 3 роки 4 місяці. Заплановано також 15 триденних відряджень та 10 п'ятиденних, кількість діб для перебування у готелях становить 70 (у т.ч. 45 діб – у готелях, які зареєстровані платниками ПДВ). Середня вартість проїзду в один бік визначена на рівні 170 грн. Суми витрат на відрядження плануються відповідно до граничних розмірів таких витрат, затверджених Урядом.

Визначте додатковий плановий обсяг видатків на оплату праці, нарахувань на заробітну плату та видатків на відрядження по установі. Назвіть, за якими кодами економічної класифікації видатків їх буде відображено в кошторисі.

Довідково: При розрахунку видатків на оплату праці до уваги слід взяти виключно обчислений розмір посадового окладу кожного з працівників, доплати за вчений ступінь та наукове звання, надбавки за вислугу років.

Доплата за вчене звання професора встановлена на рівні 33%, доплата за науковий ступінь доктора економічних наук встановлена на рівні 25%;

Посада професора тарифікується за 20 тарифним розрядом, асистента – за 16 тарифним розрядом.

*Таблиця*

Витяг з Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей економіки бюджетної сфери

Тарифний розряд	Тарифні коефіцієнти, що враховуються на відповідних етапах оплати праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки		
	1 етап	2 етап	3 етап
16	2,11	2,5	2,79
20	2,61	3,25	3,64

## Методика рішення

2. Код 2000 „Поточні видатки”

2.1. Код 2100 „Оплата праці і нарахування на заробітну плату”

2.1.1. Код 2110 „Оплата праці”

За цією категорією передбачаються видатки на оплату праці всіх працівників бюджетних установ (організацій), а також грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу згідно з установленими посадовими окладами, ставками або розцінками, матеріальну

допомогу, у тому числі видатки на премії та інші види заохочень чи винагород відповідно до законодавства.

#### 2.1.1.1. Код 2111 „Заробітна плата”

1) заробітна плата за встановленими посадовими окладами (тарифними ставками) або розцінками всіх штатних працівників, у тому числі за трудовими договорами; надбавка за вислугу років; доплата за ранг, надбавки та доплати обов'язкового характеру (оплата роботи в нічний час, доплати за науковий ступінь, за знання та використання в роботі іноземної мови тощо);

2) премії та інші види заохочень чи винагород відповідно до законодавства;

3) матеріальна допомога, допомога на оздоровлення при наданні щорічної відпустки та в інших випадках за рішенням адміністрації установи (організації) відповідно до законодавства;

4) винагороди та інші виплати, нараховані працівникам, які не перебувають у штаті установи (організації), відповідно до умов цивільно-правового договору (за винятком суб'єктів господарювання);

5) одноразова грошова допомога у зв'язку з виходом на пенсію або, якщо це передбачено законодавством, у відставку.

#### 2.1.2. Код 2120 „Нарахування на оплату праці”

За цим кодом здійснюється нарахування бюджетними установами (організаціями) на фонд оплати праці, а саме: сплата єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, нарахованого відповідно до законодавства.

#### 2.2.5. Код 2250 „Видатки на відрядження”

1) видатки на оплату проїзду, добових, вартості проживання під час службових відряджень; оплата підйомних, проїзду, добових при переміщенні працівників, військовослужбовців та осіб рядового і начальницького складу;

2) оплата проїзду та добових при звільненні військовослужбовців строкової служби; сесійних виїздів народних суддів; відряджень на курси і в навчальні заклади (усі видатки на відрядження, передбачені законодавством України);

3) придбання службових проїзних квитків та оплата проїзду за маршрутними листами;

4) виплата надбавок до заробітної плати, що виплачуються у випадках, передбачених рішеннями Кабінету Міністрів України, окремим категоріям працівників замість компенсації видатків на відрядження;

5) видатки на відрядження викладачів, працівників бюджетних установ (організацій) на сесії, семінари, конференції, наради, з'їзди наукового характеру, поїздки з науковою метою, проїзд на виробничу практику студентів, учнів;

6) видатки на відшкодування витрат в іноземній валюті працівникам, направленим у довготермінове відрядження відповідно до законодавства;

7) видатки на відрядження (у тому числі проїзду, добових, польових тощо) фізичних осіб, які мають правовідносини з бюджетною установою і на яких розповсюджується дія наказу (розпорядження), виданого керівником: учнів, студентів, тренерів, інших учасників на навчально-тренувальні збори, змагання, олімпіади, молодіжні, фізкультурно-оздоровчі та спортивні заходи, наукові конференції тощо;



8) оплата інших витрат, пов'язаних з відрядженням працівників, відповідно до законодавства; плата за користування залом офіційних делегацій посадовими особами, які їдуть у відрядження або повертаються з нього.

Видатки за КЕКВ 2110 „Оплата праці” складаються на основі штатного розпису. **Штатний розпис** - це документ, що встановлює для даного підприємства, установи, організації структуру, штати й посадові оклади працівників. Штатний розпис містить найменування посад, чисельність персоналу і оклади по кожній посаді.

Кінцевий результат штатного розпису, а саме фонд заробітної плати формуються під впливом двох основних факторів: кількість працівників та рівень оплати праці.

Розміри посадових окладів у штатному розписі працівників установ та закладів бюджетної сфери встановлюються згідно з постановою КМУ від 30.08.02. №1298 «Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери (постанова № 1298).

Відповідно до [постанови КМУ від 28.12. 2016 р. № 1037](#) посадові оклади (тарифні ставки, ставки заробітної плати) бюджетних працівників з 1 січня 2017 року розраховуються виходячи з:

- міжпосадових (міжкваліфікаційних) співвідношень розмірів посадових окладів (тарифних ставок) і тарифних коефіцієнтів;
- розміру посадового окладу (тарифної ставки) працівника 1 тарифного розряду, встановленого у розмірі прожиткового мінімуму для працездатних осіб **на 1 січня календарного року.**

На сьогодні міжпосадові (міжкваліфікаційні) співвідношення передбачені Єдиною тарифною сіткою розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери (Додаток 1 до постанови Кабінету Міністрів України від 30.08.2002 р. № 1298 “Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки ...”).

Посадові оклади (тарифні ставки) за розрядами Єдиної тарифної сітки визначаються шляхом множення окладу (ставки) працівника 1 тарифного розряду на відповідний тарифний коефіцієнт. У разі коли посадовий оклад (тарифна ставка) визначені у гривнях з копійками, цифри до 0,5 відкидаються, від 0,5 і вище – заокруглюються до однієї гривні.

**Прожитковий мінімум для працездатних осіб станом на 1 січня 2022 року встановлено у розмірі 2481 грн.**

Для зазначених у додатку 2 до постанови КМУ від 30.08.2002 р. № 1298 педагогічних працівників визначені згідно цієї Таблиці їх посадові оклади (ставки заробітної плати) підвищуються на **10 відсотків** у відповідності з вимогами [постанови КМУ від 11.01.2018 р. № 22](#) “Про підвищення оплати праці педагогічних працівників”.

Для науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти державної та комунальної форми власності, перелік посад яких затверджено [постановою КМУ від 14.06.2000 р. № 963](#) “Про затвердження переліку посад педагогічних та

науково-педагогічних працівників”, визначені згідно цієї Таблиці їх посадові оклади (ставки заробітної плати) підвищуються **на 11 відсотків** у відповідності з вимогами [постанови КМУ від 23.01.2019 р. № 36](#) “Про підвищення посадових окладів науково-педагогічних працівників”.

### Задача 3

На підставі наведених у таблиці даних розподіліть надходження від платників, зареєстрованих у місті обласного значення між відповідними бюджетами.

Обовязкові платежі	Сума, млн.грн
Податок на прибуток приватних підприємств	22,0
Податок на додану вартість	17,0
Податок на доходи фізичних осіб, нараховані у формі заробітної плати та прирівняних до неї виплат	9,0
Ввізне мито	4,2
Податок на прибуток підприємств державної форми власності	6,0
Акцизний податок з тютюнових виробів	3,5
Акцизний податок із реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів	2,7
Екологічний податок (крім екологічного податку, що справляється за утворення радіоактивних відходів та/або тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад встановлений особливими умовами ліцензії строк)	3,0
Військовий збір	1,0
Земельний податок	3,6
Податок на прибуток комунальних підприємств, що перебувають у комунальній власності міста обласного значення	2,0
Збір за місяць для паркування транспортних засобів	1,6
Вивізне мито	0,6
Туристичний збір	2,3

### Методика рішення

**Стаття 29.** Склад доходів Державного бюджету України

1. До доходів Державного бюджету України включаються доходи бюджету, за винятком тих, що згідно із [статтями 64, 64-1, 66, 69-1 та 71](#) цього Кодексу закріплені за місцевими бюджетами.

2. До доходів загального фонду Державного бюджету України (з урахуванням особливостей, визначених [пунктом 1 частини другої статті 67-<sup>1</sup>](#) БКУ) належать:

1) податок на доходи фізичних осіб (крім податку, визначеного [пунктом 1-<sup>1</sup>](#) цієї частини статті), що сплачується (перераховується) згідно з [Податковим кодексом України](#) у розмірі 25 відсотків на відповідній території України (крім території міст Києва та Севастополя) та у розмірі 60 відсотків - на території міста Києва;

1-<sup>1</sup>) податок на доходи фізичних осіб від оподаткування пасивних доходів у вигляді процентів на поточний або депозитний (вкладний) банківський рахунок,

процентів на вклад (депозит) члена кредитної спілки у кредитній спілці, що сплачується (перераховується) згідно з [Податковим кодексом України](#);

1-<sup>2</sup>) військовий збір, що сплачується (перераховується) згідно з пунктом 16-<sup>1</sup> підрозділу 10 розділу XX Податкового кодексу України;

1-3) збір з одноразового (спеціального) добровільного декларування, що сплачується (перераховується) згідно з [підрозділом 9-4](#) "Особливості застосування одноразового (спеціального) добровільного декларування активів фізичних осіб" розділу XX "Перехідні положення" Податкового кодексу України;

2) 90 відсотків податку на прибуток підприємств (крім податку на прибуток підприємств державної власності, що зараховується до загального фонду державного бюджету в повному обсязі, та податку, визначеного [пунктом 18](#) частини першої статті 64, [пунктом 1](#) частини першої статті 64-1 та [пунктом 1-2](#) частини першої статті 66 цього Кодексу);

3) 50 відсотків рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування;

4) 45 відсотків рентної плати за спеціальне використання води (крім рентної плати за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення, а також рентної плати за спеціальне використання води без її вилучення з водних об'єктів для потреб гідроенергетики);

5) 70 відсотків рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (крім рентної плати, визначеної [пунктом 5-1](#) цієї частини статті);

5-<sup>1</sup>) 95 відсотків рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату (крім рентної плати за користування надрами в межах континентального шельфу та/або виключної (морської) економічної зони України, яка зараховується до загального фонду державного бюджету в повному обсязі);

б) податок на додану вартість;

7) акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції) (крім акцизного податку, визначеного [пунктом 1](#) частини третьої цієї статті та [пунктом 6](#) частини першої статті 66 БКУ);

8) акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) (крім акцизного податку, визначеного [пунктом 2](#) частини третьої цієї статті);

9) ввізне мито (крім ввізного мита, визначеного [пунктом 3](#) частини третьої цієї статті);

10) вивізне мито;

10-1) особливі види мита та сезонне мито;

12) рентна плата за транспортування нафти та нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами територією України;

13) рентна плата за транзитне транспортування трубопроводами аміаку територією України;

16) рентна плата за користування радіочастотним ресурсом України;

16-<sup>1</sup>) 45 відсотків екологічного податку (крім екологічного податку, що справляється за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені) та/або тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад встановлений особливими умовами ліцензії строк, який зараховується до спеціального фонду державного бюджету у повному обсязі);

17) частина чистого прибутку (доходу) державних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до державного бюджету відповідно до закону, та дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки) господарських товариств, у статутних капіталах яких є державна власність;

18) кошти, що перераховуються Національним банком України відповідно до [Закону України "Про Національний банк України"](#);

19) плата за розміщення тимчасово вільних коштів державного бюджету (крім коштів, отриманих вищими та професійно-технічними навчальними закладами від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, якщо таким закладам законом надано відповідне право);

20) кошти, отримані закордонними дипломатичними установами України як плата за розміщення належних їм бюджетних коштів на поточних рахунках іноземних банків;

21) платежі, пов'язані з перебуванням Чорноморського флоту Російської Федерації на території України, відповідно до укладеної 28 травня 1997 року [Угоди між Урядом України і Урядом Російської Федерації про взаємні розрахунки, пов'язані з поділом Чорноморського флоту та перебуванням Чорноморського флоту Російської Федерації на території України](#);

22) платежі, пов'язані з виконанням Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про участь Російської Федерації в розвитку соціально-економічної сфери м. Севастополя та інших населених пунктів, в яких дислокуються військові формування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України;

23) кошти від санкцій (штрафи, пеня тощо), що застосовуються відповідно до закону (крім штрафів, визначених [пунктами 6-3, 6-4, 6-9, і 13-5](#) частини третьої цієї статті, [пунктами 37-39](#) частини першої статті 64, [пунктом 13](#) частини першої статті 64-1 та [пунктами 26 і 27](#) частини першої статті 66 цього Кодексу);

24) плата за надання адміністративних послуг (крім плати, визначеної [пунктом 36](#) частини першої статті 64 та [пунктом 14](#) частини першої статті 64-1 цього Кодексу);

24-<sup>1</sup>) адміністративний збір за державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (крім адміністративного збору, визначеного [пунктом 36-1](#) частини першої статті 64 та [пунктом 9](#) частини першої статті 64-1 цього Кодексу);

24-<sup>2</sup>) 85 відсотків плати за надання відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, а також 85 відсотків плати за одержання інформації з інших державних реєстрів, держателем яких є центральний орган виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної правової політики та центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сферах

державної реєстрації актів цивільного стану, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань;

24-4) плата за скорочення термінів надання послуг у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень і державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, а також плата за надання інших платних послуг, пов'язаних з такою державною реєстрацією (крім плати, визначеної [пунктом 36-3](#) частини першої статті 64 та [пунктом 11](#) частини першої статті 64-1 цього Кодексу);

25) плата за ліцензії на певні види господарської діяльності (крім плати, визначеної [пунктом 5-1](#) частини третьої статті 29, [пунктами 21-24, 27, 28, 28-1, 43-1](#) і [43-2](#) частини першої статті 64, [пунктом 2](#) частини першої статті 64-1, [пунктами 18-21, 24, 25](#) і [25-1](#) частини першої статті 66 цього Кодексу);

25-1) адміністративний збір за проведення державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань (крім адміністративного збору, визначеного [пунктом 36-2](#) частини першої статті 64 цього Кодексу та [пунктом 10](#) частини першої статті 64-1);

25-2) плата за сертифікацію оператора системи передачі електричної енергії, оператора газотранспортної системи;

26) збори за підготовку до державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються прав автора на твір;

27) плата за видачу дозволів на право ввезення на територію України, вивезення з території України або транзиту через територію України наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;

28) збір за видачу спеціальних дозволів на користування надрами та кошти від продажу таких дозволів;

29) плата за видачу, переоформлення, продовження строку дії дозволів на користування ресурсами нумерації;

30) плата за державну реєстрацію джерел іонізуючого випромінювання (реєстраційний збір);

31) плата за оформлення посвідчення закордонного українця;

32) кошти, отримані за вчинення консульських дій на території України, а також кошти, отримані за вчинення консульських дій за межами України;

33) 50 відсотків виконавчого збору, стягнутого органами державної виконавчої служби;

34) надходження від орендної плати за користування цілісним майновим комплексом та іншим державним майном (крім орендної плати, визначеної [пунктом 10 частини третьої](#) цієї статті та абзацом третім частини п'ятої статті 19 [Закону України "Про оренду державного та комунального майна"](#));

36) єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску через державний кордон України;

37) портовий (адміністративний) збір;

38) плата за виконання митних формальностей органами доходів і зборів поза місцем розташування цих органів або поза робочим часом, установленим для них;

39) кошти від реалізації майна, конфіскованого за рішенням суду, скарбів, які є пам'ятками історії та культури, майна, одержаного державою в порядку спадкування чи дарування;

40) кошти від реалізації надлишкової космічної техніки військового та подвійного призначення;

41) кошти від реалізації надлишкового озброєння, військової та спеціальної техніки, нерухомого військового майна Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів та інших державних органів;

42) відрахування від суми коштів, витрачених на рекламу тютюнових виробів та/або алкогольних напоїв у межах України;

43) 20 відсотків надходжень до Державного спеціалізованого фонду фінансування загальнодержавних витрат на авіаційну діяльність та участь України у міжнародних авіаційних організаціях;

44) плата за подання скарги щодо процедур закупівлі до органу оскарження;

45) кошти, отримані від надання учасниками процедури закупівель як забезпечення їх тендерної пропозиції (пропозиції конкурсних торгів), які не підлягають поверненню цим учасникам в частині здійснення закупівель за рахунок коштів державного бюджету;

46) кошти, отримані від учасника - переможця процедури закупівлі під час укладення договору про закупівлю як забезпечення виконання цього договору, які не підлягають поверненню учаснику-переможцю, в частині здійснення закупівель за рахунок коштів державного бюджету;

47) кошти від реалізації продуктів утилізації твердого ракетного палива;

48) плата за надання державних гарантій та кредитів (позик), залучених державою, і плата за користування кредитами (позиками), залученими державою;

49) плата за користування кредитом з державного бюджету;

50) відсотки за користування пільговим довгостроковим державним кредитом, наданим молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла;

51) збори на обов'язкове державне пенсійне страхування, що відповідно до закону сплачуються при поданні ювелірних та побутових виробів з дорогоцінних металів на клеймування державним пробірним клеймом до казенних підприємств пробірної контролю та під час набуття права власності на легкові автомобілі, з операцій придбання (купівлі-продажу) нерухомого майна, з користування та надання послуг мобільного зв'язку;

52) 90 відсотків концесійних платежів щодо об'єктів державної власності (крім концесійних платежів, визначених [пунктом 6-5](#) частини третьої цієї статті, та частини концесійного платежу, що за рішенням концесієдавця сплачується на користь балансоутримувача відповідно до умов концесійного договору));

52-1) одноразова фіксована плата, визначена концесійним договором, та кошти, що надійшли у результаті реалізації забезпечення конкурсної пропозиції відповідно до умов концесійного конкурсу (якщо вони не повертаються учаснику), щодо об'єктів державної власності;

53) кошти від реалізації дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння, отримані державною установою, уповноваженою на здійснення операцій з дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням;

54) 80 відсотків коштів, отриманих підприємствами, установами та організаціями, що утримуються за рахунок державного бюджету, за здані у вигляді брухту і відходів золото, платину, метали платинової групи, дорогоцінне каміння, і 50 відсотків коштів, отриманих цими підприємствами, установами та організаціями за здане у вигляді брухту і відходів срібло;

55) 90 відсотків коштів від використання (реалізації) частини виробленої продукції, що залишається у власності держави відповідно до угод про розподіл продукції, та/або коштів у вигляді грошового еквівалента такої державної частини продукції (крім коштів від державної частини продукції, виробленої на ділянці надр у межах континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони України, що зараховуються до загального фонду державного бюджету в повному обсязі);

56) 10 відсотків коштів від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них, що перебувають у державній власності до розмежування земель державної та комунальної власності; кошти від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них, що перебувають у державній власності після розмежування земель державної та комунальної власності, 10 відсотків коштів від викупу земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності, передбачених [пунктом 6-1](#) розділу X "Перехідні положення" Земельного кодексу України;

57) кошти, отримані від секретаріату ООН, НАТО, ЄС, ОБСЄ або іншої міжнародної організації за участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки;

57-1) надходження в рамках програм бюджетної підтримки Європейського Союзу;

57-2) гранти на бюджетну підтримку від іноземних держав, іноземних фінансових установ і міжнародних фінансових організацій;

58) кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів;

59) інші доходи, які у встановленому порядку зараховуються до загального фонду державного бюджету.

3. Джерелами формування спеціального фонду Державного бюджету України в частині доходів (з урахуванням особливостей, визначених [пунктом 1 частини другої статті 67-1](#) цього Кодексу) є:

1) акцизний податок з вироблених в Україні пального і транспортних засобів (крім акцизного податку, визначеного [пунктом 16-1](#) частини першої статті 64 та [пунктом 6](#) частини першої статті 66 цього Кодексу);

2) акцизний податок з ввезених на митну територію України пального і транспортних засобів (крім акцизного податку, визначеного [пунктом 16-1](#) частини першої статті 64 цього Кодексу);

3) ввізне мито на нафтопродукти і транспортні засоби та шини до них (крім ввізного мита на транспортні засоби, визначені у [пункті 3-1](#) цієї частини статті);

3-1) ввізне мито, яке сплачується при поміщенні суден у митний режим тимчасового ввезення з умовним частковим звільненням від оподаткування митними платежами;

5) судовий збір та надходження від звернення застави у дохід держави;

5-1) плата за ліцензії у сфері діяльності з організації та проведення азартних ігор і за ліцензії на випуск та проведення лотерей (крім плати, визначеної [пунктами 43-1 і 43-2](#) частини першої статті 64 цього Кодексу);

6) плата за проїзд автомобільними дорогами транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів, вагові або габаритні параметри яких перевищують нормативні;

6-1) 80 відсотків надходжень до Державного спеціалізованого фонду фінансування загальнодержавних витрат на авіаційну діяльність та участь України у міжнародних авіаційних організаціях;

6-2) плата за проїзд платними автомобільними дорогами загального користування державного значення, крім випадків будівництва (нового будівництва, реконструкції, капітального ремонту) та подальшої експлуатації відповідної автомобільної дороги загального користування на умовах концесії, якщо це передбачено умовами концесійного договору;

6-3) 50 відсотків надходжень від адміністративно-господарських штрафів за порушення законодавства про автомобільний транспорт, передбачені [абзацами чотирнадцятим - сімнадцятим](#) частини першої статті 60 Закону України "Про автомобільний транспорт" (крім штрафів, визначених [пунктом 13-5](#) цієї частини статті);

7) 30 відсотків грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності;

7-1) 15 відсотків плати за надання відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, а також 15 відсотків плати за одержання інформації з інших державних реєстрів, держателем яких є центральний орган виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної правової політики та центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сферах державної реєстрації актів цивільного стану, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань;

8) кошти, отримані відповідно до статті 8 [Закону України "Про впорядкування питань, пов'язаних із забезпеченням ядерної безпеки"](#) (включаючи надходження заборгованості минулих років за цими коштами), та дохід від розміщення цих коштів у цінні папери відповідно до [статті 9](#) цього ж Закону України;

9) збір на соціально-економічну компенсацію ризику населення, яке проживає на території зони спостереження;

10) власні надходження бюджетних установ (у тому числі наукових установ Національної академії наук України і галузевих академій наук), що утримуються



за рахунок державного бюджету, у тому числі орендна плата за користування військовим майном, майном Національної академії наук України і галузевих академій наук, 50 відсотків орендної плати за користування іншим майном, що належить бюджетним установам, які утримуються за рахунок державного бюджету;

11) надходження від реалізації матеріальних цінностей державного резерву;

12) надходження від реалізації розброньованих матеріальних цінностей мобілізаційного резерву;

12-1) кошти від реалізації розвідувальними органами України надлишкового озброєння, військової та спеціальної техніки, нерухомого військового майна;

13) надходження в рамках програм допомоги Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ;

13-<sup>1</sup>) 50 відсотків виконавчого збору, стягнутого органами державної виконавчої служби;

13-<sup>2</sup>) надходження до Фонду соціального захисту інвалідів;

13-<sup>3</sup>) 10 відсотків рентної плати за спеціальне використання води (крім рентної плати за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення);

14) інші доходи, визначені законом про Державний бюджет України.

#### **Стаття 64. Склад доходів загального фонду бюджетів сільських, селищних, міських територіальних громад**

1. До доходів загального фонду бюджетів сільських, селищних, міських територіальних громад належать:

1) 60 відсотків податку на доходи фізичних осіб (крім податку на доходи фізичних осіб, визначеного [пунктом 1-<sup>1</sup>](#) частини другої статті 29 цього Кодексу), що сплачується (перераховується) згідно з [Податковим кодексом України](#) на відповідній території (крім території міст Києва та Севастополя);

1-<sup>1</sup>) 40 відсотків податку на доходи фізичних осіб (крім податку на доходи фізичних осіб, визначеного [пунктом 1-<sup>1</sup>](#) частини другої статті 29 цього Кодексу), що сплачується (перераховується) згідно з [Податковим кодексом України](#) на території міста Києва та зараховується до бюджету міста Києва; 100 відсотків податку на доходи фізичних осіб (крім податку на доходи фізичних осіб, визначеного [пунктом 1-<sup>1</sup>](#) частини другої статті 29 цього Кодексу), що сплачується (перераховується) згідно з [Податковим кодексом України](#) на території міста Севастополя та зараховується до бюджету міста Севастополя;

2) 50 відсотків рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;

3) 45 відсотків рентної плати за спеціальне використання води (крім рентної плати за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення), що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя користувачами води за місцем її забору;

4) 25 відсотків рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (крім рентної плати за

користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату), що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;

4-2) 3 відсотки рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату (крім рентної плати за користування надрами в межах континентального шельфу та/або виключної (морської) економічної зони України), що зараховується за місцезнаходженням (місцем видобутку) відповідних природних ресурсів;

4-3) 5 відсотків рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (крім рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу, газового конденсату та бурштину), що зараховується за місцезнаходженням (місцем видобутку) відповідних природних ресурсів;

5) плата за використання інших природних ресурсів, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;

15) державне мито, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування за місцем вчинення дій та видачі документів;

16) акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів (з урахуванням положень [частини третьої](#) цієї статті);

16-1) 13,44 відсотка акцизного податку з виробленого в Україні та з ввезеного на митну територію України пального (з урахуванням положень частини четвертої цієї статті);

17) 10 відсотків податку на прибуток підприємств (крім податку на прибуток підприємств державної власності та податку, визначеного пунктом 18 цієї частини статті, [пунктом 1-2](#) частини першої статті 66 та [пунктом 2](#) частини першої статті 69 цього Кодексу), який зараховується до бюджету міста Києва;

18) податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності.

Податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності, засновником яких є сільські, селищні, міські ради, зараховується до відповідних бюджетів;

19) місцеві податки та збори, що сплачуються (перераховуються) згідно з [Податковим кодексом України](#);

21) плата за ліцензії на певні види господарської діяльності та сертифікати, що видаються виконавчими органами відповідних місцевих рад, яка зараховується до відповідних бюджетів місцевого самоврядування

22) плата за ліцензії та сертифікати, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

23) плата за ліцензії на виробництво спирту етилового, кон'ячного і плодового та зернового дистиляту, спирту етилового ректифікованого виноградного, спирту етилового ректифікованого плодового, дистиляту виноградного спиртового, спирту-сирцю плодового, біостанолу, алкогольних напоїв, тютюнових виробів та рідин, що використовуються в електронних сигаретах, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

24) плата за ліцензії на право оптової торгівлі спиртом етиловим, спиртом етиловим ректифікованим виноградним, спиртом етиловим ректифікованим плодовим, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

25) плата за ліцензії на право експорту, імпорту алкогольних напоїв та тютюнових виробів, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

26) плата за державну реєстрацію (крім адміністративного збору за проведення державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань), що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;

27) плата за ліцензії на право оптової торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

28) плата за ліцензії на право роздрібною торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

29) надходження від орендної плати за користування майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності, засновником яких є районні, міські ради, об'єднані територіальні громади;

30) рентна плата за користування надрами для видобування корисних копалин місцевого значення; рентна плата за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин; рентна плата за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення; рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів (крім рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування). Такі платежі зараховуються до бюджетів місцевого самоврядування за місцезнаходженням (місцем розташування) відповідних природних ресурсів, а щодо водних об'єктів - за місцем податкової реєстрації платника рентної плати;

31) плата за розміщення тимчасово вільних коштів відповідних місцевих бюджетів (крім коштів, отриманих вищими та професійно-технічними навчальними закладами від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, якщо таким закладам законом надано відповідне право);

32) орендна плата за водні об'єкти (їх частини), що надаються в користування на умовах оренди районними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями, місцевими радами, яка зараховується відповідно до районних бюджетів, бюджетів місцевого самоврядування;

33) кошти від реалізації безхазяйного майна (у тому числі такого, від якого відмовився власник або отримувач), знахідок, спадкового майна (у разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття), майна, одержаного територіальною громадою в порядку спадкування чи дарування, а також валютних цінностей і грошових коштів, власники яких невідомі;

35) частина чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до бюджету, в порядку, визначеному відповідними місцевими радами;

36) плата за надання інших адміністративних послуг, що справляється за місцем надання послуг;

36-<sup>1</sup>) адміністративний збір за державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, що здійснюється виконавчими органами сільських, селищних, міських рад, районними у містах Києві та Севастополі державними адміністраціями, який зараховується до бюджетів місцевого самоврядування за місцем надання послуг;

36-<sup>2</sup>) адміністративний збір за проведення державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, що здійснюється виконавчими органами сільських, селищних, міських рад, районними у містах Києві та Севастополі державними адміністраціями, який зараховується до бюджетів місцевого самоврядування за місцем надання послуг;

36-<sup>3</sup>) плата за скорочення термінів надання послуг у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень і державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, а також плата за надання інших платних послуг, пов'язаних з такою державною реєстрацією, що здійснюється виконавчими органами сільських, селищних, міських рад, районними у містах Києві та Севастополі державними адміністраціями, який зараховується до бюджетів місцевого самоврядування за місцем надання послуг;

37) штрафні санкції за порушення законодавства про патентування;

37-<sup>1</sup>) адміністративні штрафи та штрафні санкції за порушення законодавства у сфері виробництва та обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального, що зараховуються за місцем вчинення порушення;

37-<sup>2</sup>) 10 відсотків надходжень від адміністративних штрафів за адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, що зараховуються за місцем фіксації правопорушення за допомогою відповідних технічних засобів - приладів контролю;

38) адміністративні штрафи, що накладаються місцевими органами виконавчої влади та виконавчими органами місцевих рад або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями;

38-<sup>1</sup>) адміністративні штрафи, що накладаються органами електротранспорту (тролейбус, трамвай), уповноваженими законом розглядати справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням правил користування електротранспортом;

39) штрафні санкції внаслідок невиконання укладених розпорядником бюджетних коштів договорів з суб'єктами господарювання на придбання товарів, робіт і послуг за рахунок коштів відповідних бюджетів місцевого самоврядування;

40) кошти, отримані від надання учасниками процедури закупівлі/спрощеної закупівлі як забезпечення їх тендерної пропозиції/пропозиції учасника спрощеної закупівлі, які не підлягають поверненню таким учасникам, у частині здійснення закупівель за рахунок коштів відповідних бюджетів місцевого самоврядування;

41) кошти, отримані від переможця процедури закупівлі/спрощеної закупівлі під час укладення договору про закупівлю як забезпечення виконання такого договору, які не підлягають поверненню учаснику, у частині здійснення закупівель за рахунок коштів відповідних бюджетів місцевого самоврядування;

42) 80 відсотків коштів, отриманих підприємствами, установами та організаціями, що утримуються за рахунок бюджетів місцевого самоврядування, за здані у вигляді брухту і відходів золото, платину, метали платинової групи, дорогоцінне каміння, і 50 відсотків коштів, отриманих цими підприємствами, установами та організаціями за здане у вигляді брухту і відходів срібло;

43-1) частина розміру плати за видачу ліцензії на провадження господарської діяльності з випуску та проведення лотерей, яку встановлює Кабінет Міністрів України, яка сплачується ліцензіатами до бюджетів місцевого самоврядування за місцем розташування відповідного пункту розповсюдження державної лотереї;

43-2) 50 відсотків плати за ліцензії на провадження діяльності з організації та проведення азартних ігор у гральних закладах казино і за ліцензії на провадження діяльності з організації та проведення азартних ігор у залах гральних автоматів, що зараховуються до бюджетів місцевого самоврядування за місцезнаходженням відповідного закладу;

44) інші доходи, що підлягають зарахуванню до бюджетів об'єднаних територіальних громад, районних, міських бюджетів відповідно до законодавства.

## 2. Податок на доходи фізичних осіб, який сплачується (перераховується):

податковим агентом - юридичною особою (її філією, відділенням, іншим відокремленим підрозділом) чи представництвом нерезидента - юридичної особи, зараховується до відповідного бюджету за їх місцезнаходженням (розташуванням) в обсягах податку, нарахованого на доходи, що виплачуються фізичній особі;

податковим агентом - фізичною особою, зараховується до відповідного бюджету за місцем реєстрації такої фізичної особи у органах доходів і зборів;

фізичною особою, яка отримує доходи від особи, яка не є податковим агентом, зараховується до відповідного бюджету за податковою адресою такої фізичної особи.

## Задача 4

На підставі приведених нижче вихідних даних (табл.1 і табл.2) визначте, яким чином буде проведено горизонтальне вирівнювання податкоспоможності обласного бюджету.

Таблиця 1

### Зведені дані по Україні

Показники*	Значення показників
Чисельність наявного населення, млн. осіб	35,7

Кількість облікованих внутрішньо переміщених осіб, млн. осіб	1,3
Надходження податку на доходи фізичних осіб, що зараховується до бюджетів міст обласного значення, районних бюджетів та бюджетів об'єднаних територіальних громад, млн. грн	76207,6
Надходження податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки, що зараховується до обласних бюджетів, млн.грн.	3200,3
Надходження податку на доходи фізичних осіб, що зараховується до обласних бюджетів, млн.грн	?

\*без урахування показників по бюджету міста Києва та населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження.

Таблиця 2

### Дані по обласному бюджету

Показники*	Значення показників
Чисельність наявного населення, млн. осіб	2 386,5
Кількість облікованих внутрішньо переміщених осіб, млн. осіб	-
Надходження податку на доходи фізичних осіб до обласного бюджету, млн. грн	900,5
Надходження податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки, що зараховується до обласного бюджету, млн.грн.	262,4

### Методичні вказівки

**Стаття 99.** Горизонтальне вирівнювання податкоспроможності бюджетів місцевого самоврядування, крім бюджетів міст Києва та Севастополя і районів у містах

1. Горизонтальне вирівнювання податкоспроможності бюджетів місцевого самоврядування, крім бюджетів міст Києва та Севастополя і районів у містах, здійснюється з урахуванням таких параметрів:

- 1) кількість населення;
- 2) надходження податку на доходи фізичних осіб, визначеного [пунктом 1](#) частини першої статті 64 БКУ, за останній звітний бюджетний період;
- 3) індекс податкоспроможності відповідного бюджету.

2. Індекс податкоспроможності є коефіцієнтом, що визначає рівень податкоспроможності бюджету місцевого самоврядування порівняно з аналогічним середнім показником по всіх бюджетах місцевого самоврядування в Україні (крім бюджетів міст Києва та Севастополя) у розрахунку на одну людину.

3. При здійсненні вирівнювання враховується значення індексу податкоспроможності відповідного бюджету.

Якщо значення індексу:

в межах 0,9 - 1,1 - вирівнювання не здійснюється;  
менше 0,9 - надається базова дотація відповідному бюджету в обсязі 80 відсотків суми, необхідної для досягнення значення такого індексу забезпеченості відповідного бюджету 0,9;

більше 1,1 - передається реверсна дотація з відповідного бюджету в обсязі 50 відсотків суми, що перевищує значення такого індексу 1,1.

## **Стаття 100.** Індекс податкоспроможності місцевого бюджету

1. Індеси податкоспроможності місцевих бюджетів не можуть змінюватися і переглядатися частіше, ніж один раз на рік, крім випадків:

виділення нових або зміни статусу вже існуючих адміністративно-територіальних одиниць;

зміни податкового законодавства.

Зміна обсягу надходжень податку на прибуток підприємств та податку на доходи фізичних осіб за відповідний бюджетний період, у тому числі у разі зміни місцезнаходження суб'єкта господарювання та його реєстрації як платника податків за новим місцезнаходженням, повинна бути підтверджена органами стягнення.

## **Задача 5**

Інформація про планові показники Державного бюджету України подана у табл.

*Таблиця*

### **Вихідні дані**

Показники	Значення показників, млрд.грн
Податкові надходження	680,0
Доходи від операцій з капіталом	2,5
Неподаткові надходження	263,0
Надходження коштів з інших бюджетів	1,9
Цільові фонди у складі доходів Державного бюджету	3,4
Перевищення суми наданих з Державного бюджету внутрішніх кредитів над сумою повернутих до Державного бюджету внутрішніх кредитів	4,2
Видатки бюджету	1036,4
Погашення раніше отриманих до бюджету позик	25,6
Запозичення	?
Придбання цінних паперів	1,2
Повернення коштів з депозитів	2,4
Залишок бюджетних коштів на початок року	0,7
Залишок бюджетних коштів на кінець року	1,6

Потрібно визначити планову величину фінансування Державного бюджету України, у тому числі фінансування за активними операціями та фінансування за борговими операціями, а також планову суму запозичень.

### **Методика рішення**

#### **Стаття 15.** Джерела фінансування бюджету

1. Джерелами фінансування бюджету є:

- 1) кошти від державних (місцевих) внутрішніх та зовнішніх запозичень;
- 2) кошти від приватизації державного майна (включаючи інші надходження, безпосередньо пов'язані з процесом приватизації) - щодо державного бюджету;

3) повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів;

4) вільний залишок бюджетних коштів з дотриманням умов, визначених цим Кодексом, включаючи залишок коштів державного бюджету, сформований за рахунок понадпланових державних запозичень, здійснених у попередньому бюджетному періоді відповідно до [частини одинадцятої](#) статті 16 цього Кодексу;

5) тимчасово вільні кошти єдиного казначейського рахунка.

3. Джерелами формування спеціального фонду Державного бюджету України в частині фінансування є:

1) кредити (позики), що залучаються державою від іноземних держав, іноземних фінансових установ і міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних проектів;

2) інші надходження, визначені законом про Державний бюджет України.

4. У разі зменшення обсягу джерел фінансування державного бюджету певного типу порівняно з обсягом, визначеним законом про Державний бюджет України, допускається за рішенням Кабінету Міністрів України, погодженим із Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету, збільшення обсягу джерел фінансування державного бюджету іншого типу з дотриманням граничного обсягу річного дефіциту державного бюджету.

#### **Стаття 11.** Класифікація фінансування бюджету

1. Класифікація фінансування бюджету містить джерела отримання фінансових ресурсів, необхідних для покриття дефіциту бюджету, і напрями витрачання фінансових ресурсів, що утворилися в результаті профіциту бюджету. Витрати на погашення боргу належать до складу фінансування бюджету.

2. Фінансування бюджету класифікується за:

1) типом кредитора (за категоріями кредиторів або власників боргових зобов'язань);

2) типом боргового зобов'язання (за засобами, що використовуються для фінансування бюджету).

### **Завдання 6**

За даними показниками:

- Податкові надходження – 300,6 млрд грн
- Неподаткові надходження – 62,3 млрд грн
- Доходи від операцій з капіталом – 0,5 млрд грн
- Цільові фонди – 365,4 млрд грн
- Надходження коштів від інших бюджетів – 1,2 млрд грн
- Повернення кредитів до бюджету – 8,4 млрд грн
- Внутрішні запозичення – 63,7 млрд грн
- Повернення бюджетних коштів з депозитів – 2,6 млрд грн
- Надходження внаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів – 444,8 млрд грн
- Надання кредитів з бюджету – 10,2 млрд грн
- Погашення внутрішніх зобов'язань – 19,8 млрд грн



- Розміщення бюджетних коштів на депозитах – 6,7 млрд грн
- Придбання цінних паперів – 3,4 млрд грн

Розрахувати: суми доходів, надходжень, видатків, витрат, фінансування та дефіциту бюджету.

### **Методика рішення**

Доходи = Податкові надходження + неподаткові надходження + Доходи від операцій з капіталом + Надходження коштів від інших бюджетів + Цільові фонди

Надходження = Доходи + повернення кредитів до бюджету + Внутрішні запозичення + Повернення бюджетних з депозитів + Надходження внаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів

Оскільки залишки коштів на початок і на кінець року не змінилися, витрати = надходження

Видатки = Витрати (надходження) – Надання кредитів з бюджету – Погашення внутрішніх зобов'язань – Погашення зовнішніх зобов'язань – Розміщення бюджетних коштів на депозитах – Придбання цінних паперів

Дефіцит = Доходи – Видатки + Повернення кредитів до бюджету – надання кредитів з бюджету

Зв'язок між показниками: дефіцит дорівнює за модулем величині фінансування; Надходження + залишок коштів на початок року = витрати + залишок коштів на кінець року.

## **ДИСЦИПЛІНА «ПОДАТКОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ»**

Курс «Податковий менеджмент» відноситься до числа фахових дисциплін, спрямованих на підготовку спеціалістів як для системи державних органів, що здійснюють управлінські функції у сфері оподаткування, так і для підприємств у частині здійснення функцій з податкового рахівництва.

Мета викладання курсу – надання знань студентам з питань податкової діяльності необхідних майбутнім спеціалістам для здійснення управління в сфері оподаткування.

### **Теоретична частина**

#### **Категорії, що виносяться на КЕ:**

1. Податки
2. Податкова система
3. Податковий менеджмент
4. Податковий контроль
5. Податкове адміністрування
6. Податкові пільги
7. Податковий кредит
8. Податкова декларація
9. Податкове навантаження
10. Державна податкова служба
11. Камеральна перевірка
12. Документальна перевірка
13. Фактична перевірка
14. Податковий номер платника податків
15. Пеня

#### **Питання, що виносяться на КЕ:**

1. Види та порядок проведення податкових перевірок
2. Облік платників податків
3. Відповідальність за порушення податкового законодавства
4. Механізм нарахування та сплати податку на додану вартість
5. Механізм нарахування та сплати єдиного податку
6. Механізм нарахування та сплати податку на доходи фізичних осіб
7. Механізм нарахування та сплати податку на прибуток підприємств
8. Електронний кабінет платника податків
9. Оподаткування сільськогосподарських товаровиробників
10. Планування та оптимізація податкового навантаження
11. Нарахування податків, зборів, платежів при виплаті заробітної плати
12. Функції та завдання Державної податкової служби
13. Класифікація податків
14. Сутність та особливості нарахування єдиного соціального внеску
15. Міжнародне податкове планування

## Практична частина

### Завдання 1.

Розрахувати суму податку на прибуток підприємства за 2022 рік за наступних умов:

1. дохід від реалізації продукції – 900 000 грн (з ПДВ)
2. отримано дохід від передачі майна в оренду – 10 000 грн.
3. інші доходи – 30 000 грн.
4. витрати на сировину – 210 000 грн (з ПДВ)
5. вартість виробничих будівель (термін використання – 20 років, амортизація нараховується прямолінійним методом) – 500 000 грн.
6. вартість машин та обладнання (термін використання – 5 років, амортизація нараховується прямолінійним методом) – 100 000 грн.
7. нарахована заробітна плата виробничим працівникам – 290 000 грн.
8. витрати на службові відрядження – 5 000 грн.
9. витрати на зв'язок – 2 000 грн.
10. витрати на рекламу та маркетинг – 10 000 грн.
11. витрати на транспортування продукції – 12 000 грн.
12. інші витрати – 15 000 грн.

### Методичні вказівки

1. Визначаємо чистий дохід підприємства (вилучаємо ПДВ)
2. Визначаємо Собівартість реалізованої продукції
  - 2.1. Визначаємо витрати на сировину без ПДВ
  - 2.2. Визначаємо амортизацію виробничих будівель
  - 2.3. Визначаємо амортизацію машин та обладнання
  - 2.4. Визначаємо Собівартість реалізованої продукції (включає в себе витрати на сировину, амортизацію, зарплату, ЄСВ - 22%)
3. Визначаємо валовий прибуток (ЧД – СВ)
4. Визначаємо фінансовий результат від операційної діяльності (додаємо інші операційні доходи, віднімаємо адміністративні витрати та витрати на збут)
5. Визначаємо фінансовий результат до оподаткування (додаємо інші доходи, віднімаємо інші витрати)
6. Визначаємо об'єкт оподаткування для нарахування податку на прибуток – без коригування фінансового результату до оподаткування на суму різниць
7. Визначаємо суму податку на прибуток (18 %)

### Завдання 2.

Визначити належну до сплати суму ПДВ за грудень 2022 року при таких умовах:

1. Оприбутковано матеріали від ТОВ «Альфа» (ПН 1212121212) на суму 24000 грн (з ПДВ);
2. Оприбутковано напівфабрикати від ТОВ «Бета» (ПН 2323232323) на суму 27000 грн (з ПДВ);

3. На розрахунковий рахунок надійшло авансованих платежів за продукцію від ТОВ «Гамма» (ПІН 3434343434) на суму 60000 грн (з ПДВ);
4. Відвантажено продукцію ТОВ «Дельта» (ПІН 4545454545) на суму 33000 грн (з ПДВ);
5. Реалізовано на експорт продукції власного виробництва на суму 70 000 грн;
6. Передано у комунальну власність майно загальною вартістю 50000 грн.

### **Методичні вказівки**

Сума податку на додану вартість визначається за формулою:

$$\text{ПДВ} = \text{Податкове зобов'язання} - \text{Податковий кредит}$$

1. Розраховуємо суму ПДВ в вартості матеріалів
2. Розраховуємо суму ПДВ в вартості напівфабрикатів
3. Розраховуємо суму ПДВ в авансових платежах
4. Розраховуємо суму ПДВ в вартості відвантаженої продукції
5. Реалізація на експорт (70 000 грн.) оподатковується за нульовою ставкою.
6. Передача майна у комунальну власність (50 000 грн.) звільняється від оподаткування (ст 197.1.16).
7. Послуги з пасажирських перевезень (25 000 грн.) звільняються від оподаткування ПДВ (ст 197.1.8).
8. Розраховуємо загальну суму податкового зобов'язання
9. Розраховуємо загальну суму податкового кредиту
10. Розраховуємо суму ПДВ, яку необхідно сплатити до бюджету

### **Завдання 3.**

Зробити розрахунок ПДФО, ЄСВ, військового збору за листопад 2022 року для працівників підприємства.

На підприємстві працювали наступні особи:

1. Директор, ідентифікаційний код – 2085445651, місячний оклад – 20000 грн
2. Бухгалтер, ідентифікаційний код – 3084564560, місячний оклад – 9000 грн, утримує 3 дітей до 18 років.
3. Менеджер, ідентифікаційний код – 2659485964, місячний оклад – 3000 грн, є інвалідом II групи.
4. Касир, ідентифікаційний код – 3165487845, місячний оклад – 6000 грн.

### **Методичні вказівки**

При нарахуванні податку на доходи фізичних осіб будемо керуватися Податковим Кодексом України.

$$\text{ОД} = \text{ЗП} - \text{ПСП}$$

**Директор**

### 1. Визначимо оподатковуваний дохід

Граничний розмір заробітної плати, який дає право на податкову соціальну пільгу дорівнює прожитковому мінімуму, помноженому на 1,4, округленому до 10 грн. (прожитковий мінімум на працездатну особу на 01.01.2022 року – 2481 грн.)

$$2481 * 1,4 = 3473 \text{ грн}$$

Заробітна плата директора вища, ніж 3473 грн, тому він не має права на ПСП

### 2. Розраховуємо ПДФО 18%

$$20\,000 * 0,18 = 3600 \text{ грн.}$$

Крім цього нараховується військовий збір (1,5 %)

$$20\,000 * 0,015 = 300 \text{ грн.}$$

ЄСВ (за ставкою 22 %)

$$20\,000 * 0,22 = 4400 \text{ грн.}$$

## Бухгалтер

### 1. Визначимо суму ПСП

Граничний розмір заробітної плати, який дає право на податкову соціальну пільгу дорівнює прожитковому мінімуму, помноженому на 1,4, округленому до 10 грн. (прожитковий мінімум на працездатну особу на 01.01.2022 року – 2481 грн.)

$$2481 * 1,4 = 3473 \text{ грн}$$

Якщо у особи 2 дітей, то для неї граничний рівень складатиме

$$3473 * 2 = 6946 \text{ грн.}$$

Заробітна плата бухгалтера більше, ніж 6946 грн., тому він не має право на ПСП

### 2. ПДФО (ставка 18 %)

### 3. військовий збір та ЄСВ

## Менеджер

### 1. Визначимо суму ПСП

Граничний розмір заробітної плати, який дає право на податкову соціальну пільгу дорівнює прожитковому мінімуму, помноженому на 1,4, округленому до 10 грн. (прожитковий мінімум на працездатну особу на 01.01.2022 року – 2481 грн.)

$$2481 * 1,4 = 3473 \text{ грн}$$

Заробітна плата менеджера менше, ніж 3473 грн., тому він має право на ПСП

Розмір ПСП для інваліда складає 150 % звичайної ПСП.

Звичайна ПСП в 2022 році дорівнює 50 % прожиткового мінімуму

Підвищена ПСП (150 %)

### 2. Розраховуємо оподатковуваний дохід

### 3. ПДФО 18 %

Крім цього нараховується військовий збір

Зарплата працівника за місяць менша, ніж мінімальна (6500 грн.), тому ЄСВ розраховується від мінімальної заробітної плати. Для інвалідів застосовується ставка 8,41 %

## Касир

### 1. Визначимо суму ПСП

Граничний розмір заробітної плати, який дає право на податкову соціальну пільгу дорівнює прожитковому мінімуму, помноженому на 1,4, округленому до 10 грн. (прожитковий мінімум на працездатну особу на 01.01.2022 року – 2481 грн.)

$2481 * 1,4 = 3473$  грн

Заробітна плата касира більше, ніж 3473 грн., тому він не має право на ПСП

2. ПДФО 18 %

3. Крім цього нараховується військовий збір та ЄСВ

#### **Завдання 4.**

Сільськогосподарське підприємство, яке є платником єдиного податку (4 група), у своєму користуванні має такі види сільськогосподарських угідь:

1) площа ріллі 1950 га

2) площа сіножатей 65 га

3) площа пасовищ 45 га

4) площа багаторічних насаджень – 100 га

Грошова оцінка 1 га відповідних видів сільськогосподарських угідь з врахуванням індексації становить: 1) ріллі – 27000 грн; 2) сіножатей – 5000 грн; 3) пасовищ – 4000 грн; 4) багаторічних насаджень – 19000 грн

За попередній рік підприємство мало:

- Дохід від рослинництва – 6498,5 тис. грн

- Дохід від тваринництва – 125,1 тис. грн

- Дохід від продукції переробки продукції рослинництва – 154,4 тис. грн

- Загальна сума валового доходу – 7542,2 тис. грн

- Фінансова підтримка з бюджету – 432,4 тис. грн

- Реалізація основних засобів – 16,2 тис. грн

Розрахувати суму єдиного податку, яку необхідно сплатити за 2022 рік.

#### **Методика рішення**

##### **Розрахунок єдиного податку**

Сума єдиного податку розраховується окремо по кожному виду угідь множенням площі на нормативну грошову оцінку 1 га з врахування індексації та на ставку податку.

Ставка для ріллі, сіножатей та пасовищ – 0,95 %, для багаторічних насаджень – 0,57 %.

Отримана річна сума єдиного податку розподіляється по кварталах:

I квартал – 10 % від річної суми, II – 10 %, III – 50 %, IV – 30 %.

Отримані значення відображаються в декларації.

##### **Розрахунок частки сільськогосподарського товаровиробництва**

Розраховуємо дохід від сільськогосподарського товаровиробництва: додаємо дохід від рослинництва, тваринництва, переробки.

Розраховуємо скоригований валовий дохід підприємства: від загальної суми валового доходу віднімаємо фінансову підтримку з бюджету та реалізацію основних засобів.

Визначаємо частку сільськогосподарського товаровиробництва діленням доходу від сільськогосподарського товаровиробництва на скоригований валовий дохід підприємства, множимо на 100 %.

Заповнюємо Розрахунок частки сільськогосподарського товаровиробництва.

### **Завдання 5.**

Підприємство імпортувало алкогольні напої:

- горілка – 2000 пляшок, місткість 1 пляшки – 0,5 л, вміст спирту 40 %, ставка акцизного податку: 126,96 грн за 1 л 100% спирту, ставка мита – 3,5 євро за 1 л 100% спирту, ціна 1 пляшки – 5 євро.

- вино натуральне – 1000 пляшок, місткість 1 пляшки – 0,7 л, ставка акцизного податку: 0,01 грн. за 1 л, ставка мита 0,3 євро за 1 л, ціна 1 пляшки – 10 євро.

- шампанське – 700 пляшок, місткість 1 пляшки – 0,7 л, ставка акцизного податку: 11,65 грн за 1 л, ставка мита – 1,5 євро за 1 л, ціна 1 пляшки – 7 євро.

Курс євро – 38 грн за євро.

Визначити суму податків і зборів, які будуть нараховані (ПДВ, акцизний податок, мито).

### **Методика рішення**

Для нарахування акцизного податку на горілку необхідно визначити базу оподаткування – об'єм 100 % спирту – множенням кількості пляшок на місткість 1 пляшки і на вміст спирту (40 %).

До отриманого об'єму 100 % спирту застосовуємо ставку акцизного податку.

Розрахунок мита здійснюється аналогічно з врахуванням курсу євро.

При визначенні суми акцизного податку та мита з вина та шампанського, на відміну від горілки базою оподаткування є об'єм самого напою, а не 100 % спирту.

Базою для нарахування ПДВ є вартість продукції, до якої необхідно додати розрахований акцизний податок, мито.

Ставка ПДВ – 20 %.

## **ДИСЦИПЛІНА «СТРАХОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ»**

Вивчення дисципліни «Страховий менеджмент» передбачає розгляд важливих та актуальних для сьогодення тем з теорії та практики управління страховою компанією; надання страхових послуг; оцінювання ризиків; урегулювання страхових претензій.

Практичні навички: вміти аналізувати та прогнозувати фінансовий стан страховика, визначати його фінансову стійкості та платоспроможність; вміти розподіляти ризик та збитки між суб'єктами перестраховування та розраховувати власне утримання цедента та покриття перестраховика; здійснювати розрахунки резерву незаробленої премії.

### **Теоретична частина**

#### **Категорії, що виносяться на КЕ:**

1. Страховий менеджмент
2. Страховий випадок
3. Ризик-менеджмент
4. Ідентифікація ризиків
5. Аналіз ризику
6. Страхова претензія
7. Аквізиційні витрати
8. Ліквідність страхової компанії
9. Платоспроможність страховика
10. Вільні резерви страховика
11. Фінансова стійкість (надійність) страховика
12. Страховий портфель
13. Перестраховування
14. Технічні резерви
15. Резерв незароблених премій

#### **Питання, що виносяться на КЕ:**

1. Інфраструктура страхового ринку України та особливості його розвитку на сучасному етапі
2. Умови створення, реєстрації страхових компаній та організація управління ними.
3. Зміст, складові та система стратегічного управління страховою організацією.
4. Задачі, функції та особливості організації маркетингової діяльності в страховій компанії.
5. Система розробки та продажу страхових послуг.
6. Оцінка ризиків при прийнятті їх на страхування (андеррайтинг). Основи організації актуарних розрахунків.
7. Врегулювання страхових претензій.
8. Склад доходів і витрат страхової компанії.



9. Управління формуванням прибутку страхової компанії.
10. Платоспроможність страхової компанії та вимоги до її забезпечення в Україні.
11. Визначення фінансової надійності страхової компанії та фактори, що її забезпечують.
12. Управління страховим портфелем страхової компанії.
13. Управління формуванням обов'язкових резервів з ризикових видів страхування.
14. Управління розміщенням страхових резервів.
15. Процес реорганізації, санації і ліквідації страхової компанії.

### Завдання 1

В минулому періоді було застраховано 1000 страхових об'єктів, а зафіксовано 50 страхових випадків. Страхова сума за одним об'єктом для всіх договорів страхування дорівнювала 10 000 грн. В 5 випадках було виплачено 100 % страхової суми, в 10 випадках – 50%, в 20 випадках – 25 %, в 15 випадках – 10 %. Визначити загальний розмір страхових платежів за договорами страхування, якщо витрати на ведення страхування складають 1,5 грн. на 100 грн. страхової суми, а прибуток - 25% брутто-ставки.

Розв'язуючи задачу дайте відповідь на такі питання:

Що собою представляє брутто-премія? Що собою представляє нетто-премія? Що собою представляє навантаження? Який відсоток навантаження слід вважати нормальним?

### Методика рішення

Тарифна ставка (**T**) – це сума страхового платежу на 100 гривень страхової суми. Розрізняють нетто-ставку (**T<sub>н</sub>**) і брутто-ставку (**T<sub>бр</sub>**), тобто сам тариф.

Нетто-ставка призначена для формування страхових резервів (грошових коштів), при виплатах страхових відшкодувань. Вона відображає кожен вид страхової відповідальності страховика. Якщо умови страхування даної групи ризиків включають кілька видів страхової відповідальності, то сукупна нетто-ставка складатиметься із суми окремих нетто-ставок.

Решта виплат називається навантаження **H**, %, до якого входять:

- 1) оплата праці робітників страхової компанії;
- 2) витрати на канцелярські товари і виготовлення документації;
- 3) витрати на рекламу;
- 4) адміністративно-господарські витрати;
- 5) нарахування на оплату і т.п.

Норматив на формування прибутків від страхової діяльності у структурі тарифу складає 4-6%.

Нетто-ставка визначається за такою формулою:

$$T_n = P(A) \cdot K \cdot 100, \quad (2.1)$$

де  $T_n$  – тарифна нетто-ставка;

$P(A)$  – ймовірність страхової події;

$A$  – страховий випадок;

$K$  – коефіцієнт співвідношення середньої виплати до середньої страхової суми на один договір страхування (збитковість страхової суми).

Наведем формулу для розрахунку нетто-ставки зі 100 грн. страхової суми в розгорнутому вигляді:

$$P(A) = \frac{M}{N} = \frac{K_B}{K_D}; \quad (2.2) \quad K = \frac{C_B}{C_C} \quad (2.3)$$

де  $K_B$  – кількість виплат за той чи інший період (рік);

$K_D$  – кількість укладених договорів страхування у цьому періоді;

$C_B$  – середня виплата на один договір;

$C_C$  – середня страхова сума на один договір;

У результаті формула для розрахунку нетто-ставки зі 100 грн. страхової суми набуває вигляду:

$$T_H = \frac{K_B}{K_D} \times \frac{C_B}{C_C} \times 100, \text{ або } T_H = \frac{B}{C} \times 100, \quad (2.4)$$

де  $B$  – загальна сума виплат страхового відшкодування, грн.;

$C$  – загальна страхова сума застрахованих об'єктів, грн.

Після розрахунку нетто-ставки визначають розмір сукупної тарифної ставки, або брутто-ставку. Для обчислення брутто-ставки до нетто-ставки додають навантаження.

Загальна методика розрахунку брутто-ставки має такий вигляд:

$$T_{\text{бр}} = T_H + H = T_H + H_C + H_O \times T_{\text{бр}}, \quad (2.5)$$

де  $T_{\text{бр}}$  – брутто-ставка;

$T_H$  – нетто-ставка;

$H$  – навантаження;

$H_C$  – статті навантаження, що встановлюються в абсолютній сумі;

$H_O$  – статті навантаження, закладені в тариф у відсотках до брутто-ставки.

Звідси:

$$T_{\text{бр}} = \frac{T_H + H_C}{100 - H_O} \cdot 100. \quad (2.6)$$

При визначенні тарифної ставки може розраховуватися ризикова надбавка, яка передбачає виплату при підвищених ризиках. У цьому випадку нетто-ставка складається з двох частин: ризикової нетто-ставки і ризикової надбавки:  
 $T_H = T_0 + T_P. \quad (2.7)$

Ризикова нетто-ставка розраховується за формулою:

$$T_0 = \bar{q} = \frac{\sum q_i}{n}, \quad (2.8)$$

де  $q_i$  – число страхових подій кожного року (місяця).

$\bar{q}$  – середня кількість страхових подій;  
 $n$  – тарифний період.

Ризикова надбавка:

$$T_p = t \cdot \sigma, \quad (2.9)$$

де  $\sigma$  – середнє квадратичне відхилення збитковості страхової суми за попередній період, що визначається за формулою:

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum (q_s - \bar{q})^2}{(n-1)}}, \quad (2.10)$$

$t$  – коефіцієнт довіри, який залежить від необхідної вірогідності, з якою зібраних внесків вистачить для виплати страхових відшкодувань за страховими випадками. Деякі значення наведені у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

**Значення вірогідності при різній величині коефіцієнту довіри**

$t$	вірогідність	$t$	вірогідність	$t$	вірогідність
1,0	0,6827	2,0	0,9545	3,0	0,9973
1,5	0,8664	2,5	0,9876	3,28	0,9990

**Завдання 2**

Користуючись даними фінансової звітності страхової компанії за звітний період, а також враховуючи те, що:

- загальна сума страхових внесків складає 758 208,0 тис. грн., у т.ч. сума страхових внесків по ризиках, переданим на перестраховування – 37 910,0 тис. грн.;
- сума компенсацій по ризиках на перестраховування складає 56 115,0 тис. грн.;
- страхові виплати в звітному році склали 374 100,0 тис. грн.

необхідно розрахувати основні показники фінансової надійності страхової компанії. Записати відповідні формули, провести розрахунки, внести розраховані величини до таблиці 1 та зробити відповідні висновки.

Таблиця 1

**Основні показники фінансової надійності страхової компанії**

Показник	Формула	Розрахунок	Величина
Фактичний запас платоспроможності (нетто-актив), тис. грн.			
Нормативний запас платоспроможності (на основі страхових платежів), тис. грн.			
Нормативний запас платоспроможності (на основі страхових виплат), тис. грн.			
Коефіцієнт запасу платоспроможності			
Коефіцієнт абсолютної ліквідності			

Коефіцієнт швидкої ліквідності			
Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття)			
Коефіцієнт автономії (незалежності/концентрації власного капіталу)			
Коефіцієнт концентрації залученого капіталу			
Коефіцієнт співвідношення залучених і власних коштів (фінансової стійкості)			
Коефіцієнт маневреності власних засобів			
Коефіцієнт забезпечення власними засобами			

### Методичні вказівки

Закон «Про страхування» (2001) зобов'язує страховика відповідно до обсягів страхової діяльності підтримувати належний рівень фактичного запасу платоспроможності (нетто-активів). При цьому на будь-яку дату фактичний запас платоспроможності страховика повинен перевищувати розрахунковий нормативний запас платоспроможності:

$$\Phi ЗП > НЗП \quad (3.1)$$

Фактичний запас платоспроможності (нетто-активи) страховика визначається вирахуванням зі загальної суми активів (вартості майна) суми нематеріальних активів і загальної суми зобов'язань, у тому числі страхових. Страхові зобов'язання приймаються рівними обсягам страхових резервів, які страховик зобов'язаний формувати у порядку, передбаченому Законом України «Про страхування» від 4 жовтня 2001 р. Такий розрахунок проводиться на основі балансу страховика.

Нормативний запас платоспроможності страховика, який здійснює види страхування інші, ніж страхування життя, дорівнює більшій з двох величин, які визначаються такими способами:

— перша розраховується множенням суми надходжень страхових премій за звітний період на 0,18. При цьому сума надходжень страхових премій зменшується на 50 % страхових премій, належних перестраховикам;

— друга визначається множенням суми страхових виплат за звітний період за договорами страхування на 0,26. При цьому сума здійснених страхових виплат зменшується на 50 % страхових виплат, компенсованих перестраховиками згідно з укладеними договорами перестраховування.

Перший результат відрізняється від другого тим, що нормативний запас платоспроможності на підставі страхових премій визначається згідно із зобов'язаннями, які прийняті, а на підставі страхових виплат – на основі зобов'язань, що виконані.

Нормативний запас платоспроможності страховика, який здійснює страхування життя, на будь-яку дату дорівнює величині, що визначається шляхом множення загальної величини резерву довгострокових зобов'язань (математичного резерву), який визначається за кожним договором страхування життя, на 0,05 (табл.3.1)

Таблиця 3.1

### Розрахунок показників платоспроможності страхової компанії

Назва показника	Економічний зміст	Формула	Умовні позначення
1	2	3	4
Фактичний запас платоспроможності (нетто-актив)	Визначається вирахуванням зі загальної суми активів суми нематеріальних активів і загальної суми зобов'язань, у тому числі страхових	$\Phi ЗП = 3A_t - НМА_t - СЗ_t$ (14.2)	$3A_t$ – загальна сума активів за t період $НМА_t$ – суми нематеріальних активів за t період $СЗ_t$ – загальна сума зобов'язань за t період
Нормативний запас платоспроможності (на основі страхових платежів)	Обчислюється шляхом множення суми страхових премій за попередні 12 місяців на 0,18. При цьому сума страхових премій зменшується на 50 % страхових премій, належних перестраховикам	$НЗП_{СП} = (СП_t - (0,5СПП_t)) \times 0,18$ (14.3)	$СП_t$ – сума страхових премій за t період $СПП_t$ – сума страхових премій, переданих у перестраховання за t період
Нормативний запас платоспроможності (на основі страхових виплат)	Обчислюється шляхом множення суми страхових виплат за попередні 12 місяців на 0,26. При цьому сума страхових виплат зменшується на 50 % страхових виплат, компенсованих перестраховиками згідно з укладеними договорами перестраховання.	$НЗП_{СВ} = (СВ_t - (0,5СВП_t)) \times 0,26$ (14.4)	$СВ_t$ – сума страхових виплат за t період $СВП_t$ – сума страхових виплат, що компенсуються перестраховиками за t період

Державний орган нагляду за страховою діяльністю контролює коефіцієнт запасу платоспроможності (КЗП), який визначається за формулою:

$$КЗП = \Phi ЗП / НЗП. \quad (3.2)$$

Аналіз ліквідності має дати відповідь на запитання, чи здатна страхова організація за найкоротший термін виконати вимоги з висунутих їй зобов'язань. Основними показниками ліквідності страхової компанії є коефіцієнт абсолютної ліквідності (не менше 0,2), коефіцієнт швидкої ліквідності (не менше 0,5) та коефіцієнт загальної ліквідності (покриття) (не менше 2,0).

Основними показниками оцінки фінансової стійкості є: коефіцієнт автономії (незалежності/концентрації власного капіталу) і коефіцієнт співвідношення залучених і власних коштів (фінансової стійкості).

Коефіцієнт автономії (незалежності/концентрації власного капіталу) характеризує частку власності підприємства в загальній сумі коштів, інвестованих у його діяльність. Чим вищий цей коефіцієнт, тим більш фінансово стійким і незалежним від кредиторів є підприємство:

$$Ka = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Майно підприємства}}, \quad (3.3)$$

Оптимальне теоретичне значення показника  $Ka$  не менше 0,5.

Доповненням до цього показника є коефіцієнт концентрації залученого капіталу:

$$K_{кзк} = \frac{\text{Залучений капітал}}{\text{Майно підприємства}}, \quad (3.3)$$

Сума обох коефіцієнтів дорівнює 1 (чи 100 %).

### Завдання 3

Страховою компанією протягом року було укладено наступні договори перестраховування:

1) договір перестраховування з квотою 70%. Ліміт відповідальності перестраховика згідно з договором встановлено в 400 тис. грн. Перестраховуються ризики у розмірі: 200 тис. грн., 400 тис. грн. та 600 тис. грн. За першою групою ризиків отримано збитки у розмірі 70%, за другою – 50%, за третьою – 90%.

2) три ексцедентних договори перестраховування: перший передбачає 5 частини (лінії) власного утримання, другий - 3, третій - 1. Розмір власного утримання складає 200 тис. грн. Договір страхування укладений за двома групами ризику: перша – 1000 тис. грн; друга – 1300 тис. грн. Внаслідок настання страхового випадку за першою групою ризиків отримано збитки у розмірі 80%, за другою – 60%.

3) договором ексцеденту збитку, за яким пріоритет цедента передбачений в сумі 250 тис. грн., ліміт перестраховального покриття в розмірі 500 тис. грн. Збиток за даним договором становив 950 тис. грн.

4) договір ексцеденту збитковості з умовами, що перестраховик зобов'язаний здійснити страхову виплату цеденту, якщо за підсумками проведення операцій зі страхування майна промислових підприємств за рік рівень виплат перевищить 100%. Під кінець відповідальність перестраховика обмежується рівнем 110%. По закінченні звітного року надходження страхових премій склало 850 тис. грн., а страхові виплати – 975 тис. грн.

За кожним договором визначити розподіл ризику, що перестраховується, та при настанні страхового випадку – розподіл збитку за договором між цедентом і цесіонарієм.

### **Методичні вказівки**

Однією з форм розвитку страхування, направлених на підвищення стабільності самих страховиків є перестраховання. При перестрахованні функції виплати особливо значних відшкодувань бере на себе страхова компанія-перестраховик. Страховик, який передає за угодою страхування частину своїх ризиків більш потужній компанії називається перестраховувальником або цедентом, а процес передання ризику на перестраховання називається цесією. При перестрахованні вирішується основне питання – розподіл ризику між цесіонарієм і власним утриманням. Сума ризику, що підлягає перестрахованню позавласним утриманням, називається ексцедентом.

Пропорційна форма перестраховання передбачає часткову участь сторін у розподілі відповідальності. Відповідно до узгодженої частки участі в договорі між сторонами розподіляються страхові премії і збитки.

У пропорційному перестрахованні розрізняють квотний договір перестраховання, договір ексцедента суми і квотно-ексцедентний договір. Крім того, використовуються різні системи чи модифікації цих форм.

Згідно з квотним договором перестраховання перестраховувальник зобов'язується передавати перестраховикові частку в усіх ризиках певного виду, а перестраховик зобов'язується приймати її. Частка участі в перестрахованні може бути встановлена у відсотках від страхової суми або в абсолютному вираженні. Перестраховик має право встановлювати ліміти відповідальності за договором.

Коли йдеться про квотний договір, страховик не має захисту від ефекту кумуляції ризиків, пов'язаного з одним і тим самим страховим випадком. Тому квотні договори нерідко доповнюються ексцедентними з метою досягти спільної вигоди цедента і перестраховика або лише для захисту цедента.

Ексцедентне перестраховання – складніший вид пропорційного перестраховання. Такий вид перестраховання використовується в тих випадках, коли застраховані ризики істотно відрізняються за страховими сумами. За договором ексцедента суми перестраховик отримує визначну частку в усіх договорах, що перевищує власне утримання цедента.

Ексцедент за договором – це величина, кратна власному утриманню цедента. Сума ексцедента виражається в кілька разів збільшеному розмірі власного утримання. Власне утримання на певному рівні в ексцедентному перестрахованні називають лінією (часткою).

Місткість ексцедентного договору складається із суми власного утримання цедента і покриття перестраховика.

Сутність непропорційного перестраховання полягає в тому, що відшкодування, яке надається перестраховиком, визначається тільки розміром збитку і не залежить від страхової суми, а тому немає пропорційного розподілу відповідальності за окремим ризиком і оригінальною премією. Призначення непропорційного перестраховання – гарантувати відповідальність страховика за

прийнятими ризиками щодо великого сукупного збитку за визначений період. Отже, у непропорційному перестрахованні цедент сам оплачує збитки до певного розміру, а перевищення цього розміру оплачує перестраховик у межах ліміту відповідальності за договором. Відповідальність за непропорційним договором устанавлюється в абсолютній сумі (договір ексцедента збитку) чи у відсотках (договір ексцедента збитковості). У непропорційних договорах утримання цедента називають першим збитком, франшизою, пріоритетом. Відповідальність перестраховика – покриттям.

Непропорційне перестраховання представлене договором ексцедента збитку та договором ексцедента збитковості.

Згідно з договором ексцедента збитку механізм перестраховання вступає в дію тоді, коли остаточна сума збитку за застрахованим ризиком перевищує межу обумовленої в договорі суми у разі настання страхового випадку. У разі недостатньої місткості першого ексцедентного договору у договорі ексцедента збитку, як і в договорі ексцедента суми, застосовують другий, третій і наступні ексцеденти. Але спосіб розподілу відповідальності в ексцедентних договорах непропорційного перестраховання відмінний від того, що характерний для пропорційного ексцедентного покриття. На відміну від договорів ексцедента суми, де перестраховики беруть участь у всіх і в кожному збитку незалежно від його розміру, у договорах ексцедента збитку перестраховики відшкодовують лише ті збитки, які перевищують встановлений страховиком (цедентом) пріоритет.

До цілком особливого, відокремленого виду договорів непропорційного перестраховання можна віднести договір ексцедента збитковості (stop loss). Це – договір перестраховання, який покриває не окремі збитки або їх сукупність, а певний вид страхування або весь страховий портфель цедента.

Особливість договору ексцедента збитковості полягає в тому, що перестраховик бере участь у відшкодуванні збитків лише у випадках, коли збитковість за певний строк перевищує обумовлений договором перестраховання відсоток. Цей договір не гарантує отримання прибутку для страховика (цедента), а лише захищає його від надзвичайно великих втрат.

Перестраховики несуть відповідальність у встановленому розмірі, наприклад у відсотках збитковості або в максимальному розмірі збитків, який визначають за результатами останніх років.

#### **Завдання 4**

Медичний заклад, який здійснює обслуговування амбулаторних програм медичного страхування, має облікові дані за місяць:

- середнє число відвідувань на одну хворобу – 7;
- максимальна кількість відвідувань на одну хворобу передбачена полісом – 30;
- число звернень на 1000 населення в амбулаторно-поліклінічні заклади наведено у табл. 1
- вартість відвідування лікаря за програмою – 50 грн.;



- кількість місяців спостереження – 5 місяці (табл. 2);
- гарантія безпеки ( $\gamma$ ) – 0,9876;
- питома вага навантаження в брутто-ставці 15 %;

Таблиця 1

**Амбулаторно-поліклінічні звернення**

№	Класи хвороб	Число звернень на 1000 населення в амбулаторно-поліклінічні заклади
1	Число зареєстрованих захворювань з вперше встановленим діагнозом усього, в тому числі	859,1
2	Інфекційні і паразитарні хвороби	39,1
3	Хвороби ендокринної системи, розлади харчування, порушення обміну речовин і імунітету	7,7
4	Хвороби крові й кровотворних органів	17,7
5	Хвороби нервової системи і органів почуттів	29,9
6	Хвороби системи кровообігу	30,3
7	Хвороби органів дихання	219,5
8	Хвороби органів травлення	43,4
9	Хвороби нирок	72,3
10	Хвороби шкіри й підшкірної клітковини	49,8
11	Хвороби кістково-м'язової системи і сполучної тканини	57,8
12	Травми й отруєння	60,6

Таблиця 2

**Число відвідувань в місяць, од.**

Місяць	1	2	3	4	5
Число відвідувань	7	7	8	6	8

За наведеними даними знайти:

- збитковість страхової суми;
- основну частку нетто-ставки;
- ризикову надбавку;
- загальну нетто-ставку;
- брутто-ставку.

**Методичні вказівки**

Тарифна ставка ( $T$ ) – це сума страхового платежу на 100 гривень страхової суми. Розрізняють нетто-ставку ( $T_n$ ) і брутто-ставку ( $T_{бр}$ ), тобто сам тариф.

Нетто-ставка призначена для формування страхових резервів (грошових коштів), при виплатах страхових відшкодувань. Вона відображає кожен вид страхової відповідальності страховика. Якщо умови страхування даної групи ризиків включають кілька видів страхової відповідальності, то сукупна нетто-ставка складатиметься із суми окремих нетто-ставок.

Решта виплат називається навантаження  $H$ , %, до якого входять:

- 1) оплата праці робітників страхової компанії;
- 2) витрати на канцелярські товари і виготовлення документації;
- 3) витрати на рекламу;
- 4) адміністративно-господарські витрати;
- 5) нарахування на оплату і т.п.

Норматив на формування прибутків від страхової діяльності у структурі тарифу складає 4-6%.

Нетто-ставка визначається за такою формулою:

$$T_n = P(A) \cdot K \cdot 100, \quad (5.1)$$

де  $T_n$  – тарифна нетто-ставка;

$P(A)$  – ймовірність страхової події;

$A$  – страховий випадок;

$K$  – коефіцієнт співвідношення середньої виплати до середньої страхової суми на один договір страхування (збитковість страхової суми).

Наведемо формулу для розрахунку нетто-ставки зі 100 грн. страхової суми в розгорнутому вигляді:

$$P(A) = \frac{M}{N} = \frac{K_B}{K_D}; \quad (5.2) \quad K = \frac{C_B}{C_C} \quad (5.3)$$

де  $K_B$  – кількість виплат за той чи інший період (рік);

$K_D$  – кількість укладених договорів страхування у цьому періоді;

$C_B$  – середня виплата на один договір;

$C_C$  – середня страхова сума на один договір;

У результаті формула для розрахунку нетто-ставки зі 100 грн. страхової суми набуває вигляду:

$$T_n = \frac{K_B}{K_D} \times \frac{C_B}{C_C} \times 100, \quad \text{або} \quad T_n = \frac{B}{C} \times 100, \quad (5.4)$$

де  $B$  – загальна сума виплат страхового відшкодування, грн.;

$C$  – загальна страхова сума застрахованих об'єктів, грн.

Після розрахунку нетто-ставки визначають розмір сукупної тарифної ставки, або брутто-ставку. Для обчислення брутто-ставки до нетто-ставки додають навантаження.

Загальна методика розрахунку брутто-ставки має такий вигляд:

$$T_{\text{бр}} = T_n + H = T_n + H_C + H_O \times T_{\text{бр}}, \quad (5.5)$$

де  $T_{\text{бр}}$  – брутто-ставка;

$T_H$  – нетто-ставка;

$H$  – навантаження;

$H_C$  – статті навантаження, що встановлюються в абсолютній сумі;

$H_O$  – статті навантаження, закладені в тариф у відсотках до бруто-ставки.

Звідси:

$$T_{\text{бр}} = \frac{T_H + H_C}{100 - H_O} \cdot 100. \quad (5.6)$$

При визначенні тарифної ставки може розраховуватися ризикова надбавка, яка передбачає виплату при підвищених ризиках. У цьому випадку нетто-ставка складається з двох частин: ризикової нетто-ставки і ризикової надбавки:  
 $T_H = T_O + T_P. (5.7)$

Ризикова нетто-ставка розраховується за формулою:

$$T_O = \bar{q} = \frac{\sum q_i}{n}, \quad (5.8)$$

де  $q_i$  – число страхових подій кожного року (місяця).

$\bar{q}$  – середня кількість страхових подій;

$n$  – тарифний період.

Ризикова надбавка:

$$T_P = t \cdot \sigma, \quad (5.9)$$

де  $\sigma$  – середнє квадратичне відхилення збитковості страхової суми за попередній період, що визначається за формулою:

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum (q_i - \bar{q})^2}{(n-1)}}, \quad (5.10)$$

$t$  – коефіцієнт довіри, який залежить від необхідної вірогідності, з якою зібраних внесків вистачить для виплати страхових відшкодувань за страховими випадками. Деякі значення наведені у таблиці 5.1.

Таблиця 5.1

**Значення вірогідності при різній величині коефіцієнту довіри**

$t$	вірогідність	$t$	вірогідність	$t$	вірогідність
1,0	0,6827	2,0	0,9545	3,0	0,9973
1,5	0,8664	2,5	0,9876	3,28	0,9990

**Завдання 5**

Розрахувати кількості полісів та дохід, які забезпечать беззбитковий режим роботи страхової компанії, використовуючи наведені у таблиці данні.

Показники	Величина
Резерв незароблених премій на початок звітнього періоду	1500 тис. грн.

Резерв незароблених премій на кінець звітної періоду	900 тис. грн.
Страхові премії, передані в перестраховання	300 тис. грн.
Частка перестраховика у резерві незароблених премій на початок звітної періоду	20 тис. грн.
Частка перестраховика у резерві незароблених премій на кінець звітної періоду	10 тис. грн.
Зароблені страхові премії	1290 тис. грн.
Кількість реалізованих полісів	10 000 шт.
Страхова сума на 1 страховий поліс	10 000 грн.
Витрати на ведення справи	20 % від страхового платежу
Витрати на здійснення виплат в страховому тарифі	40 %
Постійні витрати на 1 поліс	20 % від страхового тарифу
Прибуток на 1 поліс	20 % від страхового тарифу
Ставка доходу по інвестиціям	15%

Графічно зобразити точку беззбитковості роботи страхової компанії.

### Методичні вказівки

Оснoву прибутку страховика від страхової діяльності складають зароблені страхові премії. Заробленою премією страховиком вважається та премія, яка залишається у нього по закінченні терміну дії договору, і відшкодування або виплати з якої не здійснювались через ненастання страхової події. Але поки термін договору триває, страхова премія складається з двох частин: тієї, що вважається заробленою, і тієї, яку на даний момент не можна вважати заробленою. Наприклад, якщо договір укладено на рік, а минуло півроку і страховий випадок не настав, то заробленою вважатиметься половина страхової премії.

Оскільки в компанії можуть діяти тисячі договорів страхування укладені на різні терміни, обраховувати, яка частина кожної премії є заробленою, а яка ні, є недоцільним. Тому обрахунок загальної суми зароблених за період премій здійснюється аналітично через механізм формування резервів незароблених премій. Страховики приділяють значну увагу незаробленій премії, яка має назву “резерв незаробленої премії” оскільки від правильності її визначення залежить платоспроможність страховика.

Сума зароблених страхових премій ( $ZП$ ) визначається за формулою:

$$ZП = (RHP_{пoc} - ЧП_{пoc}) + (СП - ПП) - (RHP_{кін} - ЧП_{кін}), (6.1)$$

де  $RHP_{пoc}$  – резерв незаробленої премії на початок звітної періоду;

$ЧП_{пoc}$  – частка перестраховика у резерві незароблених премій на початок звітної періоду;

$СП$  – страхові премії, що надійшли у звітному періоді;

$ПП$  – премії надані в перестраховання в звітному періоді;

$РНП_{кін}$  – резерв незаробленої премії на кінець звітного періоду;

$ЧП_{кін}$  – частка перестраховика у резерві незароблених премій на кінець звітного періоду.

Фінансовий результат залежить від точності поділу на зароблену та незароблену премії.

Страхові компанії в процесі планування діяльності з управління фінансовими результатами можуть використовувати достатньо відому систему “директ-костинг” (інша назва “доход-витрати-прибуток”). В основі цієї достатньо ефективної системи є визначення за допомогою розрахунків обсягу продажів товару (в даному випадку страхових послуг), за якого компанія не матиме збитків. Продаж більшої частки послуг відповідно забезпечуватиме компанії отримання прибутку. Загальна формула визначення беззбиткового обсягу (БО) роботи компанії має такий вигляд:

$$BO = \text{Постійні витрати} / (\text{Ціна одиниці} - \text{Змінні витрати на одиницю}) \quad (6.2)$$

Для страхової компанії алгоритм розрахунку має дещо інший вигляд, оскільки від реалізації полісу компанія отримує вторинні доходи (доходи від інвестиційної діяльності). Даний метод часто застосовують при плануванні продаж страхових послуг, які до цього компанією не реалізувалися. Порядок визначення кількості страхових полісів за певним видом страхування може бути представлений так (табл. 6.1).

Таблиця 6.1

**Порядок визначення кількості страхових полісів для забезпечення беззбиткової діяльності за напрямком страхування**

1	Величина	Порядок визначення, розрахунок
1	2	3
1	Прогнозна кількість полісів, що буде реалізована	Визначається за допомогою маркетингових досліджень в сегменті страхового ринку. Такі дані передаються фінансовому відділу відділом маркетингу
2	Витрати на ведення справи	Надаються актуаріями компанії або беруться до розрахунку аналогічні значення таких витрат за даними компаній, які вже реалізовували послуги з даного виду страхування
3	Витрати на здійснення виплат в страховому тарифі	Надаються актуаріями компанії або беруться до розрахунку аналогічні значення таких витрат за даними компаній, які вже реалізовували послуги з даного виду страхування

4	Прибуток на один поліс	Визначається актуаріями компанії або планується у тому ж розмірі або розмірі дещо меншому, ніж у компаній, які вже реалізовували послуги з даного виду
5	Середній страховий тариф	Визначається актуаріями компанії або планується у тому ж розмірі або розмірі дещо меншому, ніж у компаній, які вже реалізовували послуги з даного виду
6	Ставка доходу за інвестиціями	До розрахунку береться реальна ставка доходності за інвестиціями, яку компанія може отримати
7	Страхова сума на поліс	Визначається експертним шляхом як середнє значення між максимально і мінімально можливими страховими
8	Страхова премія на поліс	Визначається множенням очікуваної страхової суми на страховий тариф
9	Постійні витрати на поліс	Обраховуються множенням встановленого 1 нормативу постійних витрат на страхову премію
10	Постійні витрати сумарні	Обраховуються множенням постійних витрат на поліс на кількість полісів, які очікується реалізувати
11	Дохід за інвестиціями на	Обраховується множенням страхової премії 1 на визначену ставку доходу за інвестиціями
12	Витрати на здійснення виплат на поліс	Обраховуються множенням встановленого нормативу витрат на здійснення виплат на страхову премію
13	Граничний валовий прибуток на поліс	Обчислюється за формулою: Страхова премія + Дохід за інвестиціями на поліс – Постійні витрати на поліс – Витрати на здійснення виплат на поліс
14	Кількість полісів, які забезпечать беззбитковий режим роботи	Обчислюється за формулою: Сумарні постійні витрати / Граничний валовий прибуток на поліс

## **ДИСЦИПЛІНА «БАНКІВСЬКИЙ МЕНЕДЖМЕНТ»**

Дисципліна «Банківський менеджмент» передбачає формування теоретико-економічного підходу до проблем, завдань і методів банківського менеджменту, а також безпосереднє вивчення конкретних заходів щодо аналізу й управління банківською діяльністю. Студент повинен засвоїти особливості, стратегічного, тактичного та оперативного планування в банку; основи побудови організаційної структури банку; методи реорганізації банківської діяльності; особливості організації проведення банківських операцій; механізм управління банківськими процесами; особливості управління активами і пасивами банку; методи для оцінки фінансової стійкості банку; методи для оцінки ефективності управління банку особливості організації контролю в банку; нормативні вимоги щодо банківської діяльності; особливості формування фінансового результату банку.

### **Теоретична частина**

#### **Категорії, що виносяться на КЕ:**

1. Банківська послуга.
2. Агресивна кредитна політика.
3. Платоспроможність банку.
4. Депозитний портфель.
5. Достатність капіталу банку.
6. Процентний ризик.
7. Реінвестування прибутку банку.
8. Системний ризик банку.
9. Управління банківськими ресурсами.
10. Нецінові методи управління залученим капіталом.
11. Доходи банку.
12. Витрати банку.
13. Мультиплікатор капіталу.
14. Дюрація активів.
15. Індекс процентного ризику.

#### **Теоретичні питання, що виносяться на КЕ:**

1. Розкрийте сутність власного капіталу банку, охарактеризуйте джерела його формування та функції.
2. Назвіть основні групи доходів банківських установ. Яку динаміку вони мають в останні роки?
3. Сутність та класифікація активів банку..
4. Охарактеризуйте типи кредитної політики та визначить призначення кожного з них.
5. Охарактеризуйте методи управління проблемними кредитами.
6. Чим принципово між собою відрізняються банківські операції, банківські продукти та банківські послуги?.
7. Розкрийте сутність управління пасивами банку. Які інструменти та

методи застосовуються менеджерами з метою управління?

8. Окресліть зовнішні та внутрішні чинники, які впливають на роботу банку в сфері кредитування.
9. Які економічні нормативи ліквідності вам відомі?
10. Система планування банківської діяльності.
11. Методи оцінки вартості капіталу банку.
12. Управління дохідністю кредитного портфеля та методи ціноутворення за кредитами.
13. Поняття та показники прибутковості банку.
14. Цінові та нецінові методи управління залученими коштами.
15. Що передбачає процес управління кредитним ризиком банку?

### Практичні навички:

Студент повинен вміти виділяти та розкривати сутність видів та етапів стратегічного, тактичного і фінансового планування в банку; обґрунтовувати основні економічні та фінансові параметри бізнес-плану; аналізувати ефективність побудови організаційної структури та виявляти в ній «вузькі місця»; використовувати облікову та аналітичну інформацію для прийняття управлінських рішень; визначати рейтинг банку з використанням різноманітних рейтингових моделей; перевіряти основні показники фінансово-економічної діяльності банку; уміти перевіряти правильність розрахунку та виконання нормативів встановлених Національним банком України.

### Завдання 1

За даними фінансової звітності, провести аналіз кредитного портфеля банку. Надати відповідні рекомендації.

Таблиця 1

#### Структура кредитного портфеля

Показник					Відхилення	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	+,-	%

Таблиця 2

#### Структура кредитного портфеля у розрізі напрямів кредитування

Показник					Відхилення	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	+,-	%




Таблиця 3

**Структура кредитного портфеля за видами забезпечення**

Показник					Відхилення	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	+,-	%

Таблиця 4

**Аналіз якості кредитного портфеля банку**

Показник					Відхилення	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	+,-	%

**Методичні вказівки**

У моніторингу кредитної діяльності ключовою є категорія кредитного портфеля.

Кредитний портфель - це сукупність всіх кредитів, що надані банком своїм клієнтам, а також сукупність інших активних операцій. До кредитного портфелю відносять: кредити надані суб'єктам господарювання та фізичним особам (окрім кредитів банкам); кредити надані іншим банкам; кредити надані органам центральної та місцевої влади, а також іншим бюджетним установам; депозити розміщені в інших банках; кредити надані за врахованими векселями; гарантії, поручительства, підтверджені акредитиви; інші активні операції по яким планується отримання доходу у майбутньому і відносно яких у банка можуть виникнути вимоги до контрагентів.

В процесі аналізу кредитного портфелю банку вирішуються такі завдання: визначається ступінь та тип концентрації ризику кредитного портфелю, його відповідності зовнішньому покриттю і достатності створених резервів покриття фактичних і потенційних збитків; оцінюється адекватність кредитного ризику суми передбачуваного прибутку; визначається кредитоспроможність позичальників з метою зниження кредитного ризику проводиться аналіз

ефективності кредитних операцій, що дає змогу вибрати доцільний варіант розміщення ресурсів.

Аналіз структури та динаміки кредитного портфеля здійснюється за допомогою методик горизонтального і вертикального аналізу. Горизонтальний аналіз дає можливість дослідити динаміку кредитного портфеля банку в цілому та його окремих статей, а вертикальний аналіз ґрунтується на структурному дослідженні кредитного портфеля. Під час аналізу кредитного портфеля у розрізі строків кредитування особливу увагу приділяють частці прострочених, пролонгованих і сумнівних кредитів.

## Завдання 2

Користуючись даними фінансової звітності, розрахувати основні показники діяльності банку та провести їх аналіз. Надати відповідні рекомендації.

Таблиця 1

### Основні показники діяльності банку

Показники	Роки		Відхилення	
			+, -	%
1. Обсяг активів, млн. грн.				
2. Кредитний портфель, млн. грн.				
2.1. Питома вага кредитного портфелю в активах банку, %				x
3. Вартість цінних паперів, млн. грн.				
3.1. Питома вага цінних паперів у структурі активів, %				x
4. Вартість основних засобів та нематеріальних активів, млн. грн.				
4.1. Питома вага основних засобів та нематеріальних активів у структурі активів, %				x
5. Обсяг зобов'язань, млн. грн.				
5.1. Кошти клієнтів, млн. грн.				
5.1.1. Питома вага коштів клієнтів в структурі зобов'язань, %				x
6. Обсяг власного капіталу, млн. грн.				
6.1. Статутний капітал, млн. грн.				
6.2. Питома вага статутного капіталу у власному капіталі, %				x

Таблиця 2

### Оцінка ефективності формування власного капіталу банку

Показник	Розрахунок			Характер змін
1. Коефіцієнт власної капіталізації	Власний капітал / Пасиви			
2. Коефіцієнт покриття зобов'язань	Власний капітал / Зобов'язання			

3. Доходність власного капіталу	Чистий прибуток / Власний капітал			
4. Мультиплікатор капіталу	Активи / Акціонерний капітал			
5. Доходність активів	Чистий прибуток / Активи			
6. Коефіцієнт співвідношення приростів власного капіталу та активів	Темпи приросту власного капіталу / Темпи приросту активів			

### Методичні вказівки

Оцінка якості активів банку є однією з найскладніших проблем фінансового менеджменту, яка ще ґрунтовно не досліджена сучасною економічною теорією.

Перевірка та аналіз активів банку відноситься до найбільш тривалої і важливої стадії аналізу діяльності. Це пояснюється тим, що якість активів значною мірою обумовлює ліквідність та платоспроможність банку і, в кінцевому рахунку, його надійність. Якщо банк має якісні активи, то навіть при мінімальному розмірі власного капіталу він може стабільно і ефективно функціонувати.

Загальний аналіз усіх активів банку повинен проводитися в такій послідовності:

1. Виявлення динаміки зміни загального обсягу активів банку і зміни окремих його статей. Таке дослідження необхідно для того, щоб виявити основні тенденції зміни активів, які будуть простежуватися в аналізованому банку.

Збільшення загального обсягу активів банку свідчить про активний розвиток банківської установи.

Збільшення загального обсягу активів банку вважається позитивним якщо це призводить до:

- розширення спрямованості вкладень коштів банку (розвиток нових для банку видів активних операцій);
- розширення спектра клієнтів, що обслуговуються в банку,
- зростання банківського прибутку, а, отже, і ефективності банківської діяльності в цілому;
- збільшення розміру майна банку. Однак надмірне використання ресурсів банку для збільшення основних засобів може призвести до погіршення ліквідності та платоспроможності банку.

Збільшення загального обсягу активів банку може вважатися і негативним явищем якщо це обумовлено:

- збільшенням розміру низькодохідних активів і активів, що не приносять дохід;
- збільшенням обсягу ризикових активів (наприклад, за рахунок росту обсягів ризикових кредитних вкладень, або вкладень у високоризикові цінні папери);

– ростом дебіторської заборгованості банку й, головним чином, проблемної і простроченої заборгованості.

За методикою Л. Ф. Сухової оптимальною вважається наступна структура активів банку [3]:

– високоліквідні активи, в числі яких – залишки коштів у касі, всі кошти на кореспондентських рахунках – коефіцієнт концентрації близько 0,3;

– надані кредити –  $K_k = 0,4$ ;

– всі вкладення в цінні папери – не більше  $K_k = 0,10 - 0,12$ ;

– основні кошти й нематеріальні активи –  $K_k = 0,17 - 0,18$ ;

– Інші активи –  $K_k$  не більше  $0,02 - 0,03$ .

### Завдання 3

За даними фінансової звітності, зробити оцінку ефективності депозитної політики банку. Надати відповідні рекомендації.

Таблиця 1

#### Структура коштів клієнтів банку

Найменування статті					Відхилення	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	+,-	%
<b>Усього коштів клієнтів</b>		100		100		

Таблиця 2

#### Динаміка обсягів депозитів та кредитів банку

Показники банку			Відхилення	
			+,-	%
Депозитний портфель, тис. грн.				
Кредитний портфель, тис. грн.				
Коефіцієнт співвідношення, %				

Таблиця 3

#### Показники ефективності використання зобов'язань банку

Показники			+,-
Мультиплікатор капіталу			
Мультиплікативний ефект капіталу			
Ступінь використання платних пасивів			

Ефективність використання сукупних зобов'язань			
Загальні активи банку			
Власний капітал банку			
Прибуток банку			
Процентні витрати			
Платні залучені кошти			
Дохідні активи			
Сукупні пасиви			

### Методичні вказівки

Важливим блоком аналізу депозитної політики є оцінка її ефективності. Від об'єму, видів, структури та ціни залучення ресурсів залежать можливості банку підтримувати свою ліквідність і отримувати доходи та прибуток в необхідному обсязі.

Слід враховувати, що ефективність депозитної політики неможливо визначити абсолютно точно. Відносність (умовність) показників ефективності депозитної політики є наслідком: використання банком усіх грошових коштів, що перебувають на кореспондентському рахунку; застосування поряд із залученими та позиченими коштами власних коштів; наявності кредиторської заборгованості та інших пасивів. Крім того, ускладнюють визначення ефективності депозитної політики такі особливості активних операцій, як їх короткостроковість і маневреність, в зв'язку з чим у ті або інші періоди може виникнути додаткова потреба у значних кредитних ресурсах.

Отже, для визначення ефективності депозитної політики банку, пропонуємо наступний алгоритм:

1. Аналіз динаміки обсягу депозитів та кредитів банку.
2. Характеристика динаміки процентних ставок за кредитами та за депозитами в гривнях та в іноземній валюті.
3. Аналіз співвідношення обсягів кредитів та депозитів банку за сегментами, за строками погашення та за валютою.
4. Оцінити ефективність та повноту використання банком своїх зобов'язань.

### Задача 4

Користуючись даними фінансової звітності, провести аналіз динаміки та структурних компонентів прибутку банку. Надати відповідні рекомендації.

Таблиця 1

### Динаміка та структура прибутку банку

Показники					Відхилення	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	+,-	%

Чистий процентний дохід						
Чистий комісійний дохід						
Чистий торговельний дохід						
Інший прибуток						
Прибуток до оподаткування						
Чистий прибуток						

Таблиця 2

**Загальна оцінка динаміки витрат та доходів банку**

Показники	20__	Темп росту за 20__,%	20__	Темп росту за 20__,%
	Витрати банку			
Доходи банку				
Прибуток до сплати податку				
Коефіцієнт дієздатності				
Коефіцієнт режиму економії	x		x	

Таблиця 3

**Розрахунок мультиплікативного ефекту капіталу**

Показники	Умовні позначення	20__	20__	Відхилення	
				абсолютне	відносне
Чистий прибуток, тис. грн.	ЧП				
Залучені кошти, тис. грн.	ЗК				
Процентні витрати, тис. грн.	ПВ				
Мультиплікатор капіталу	МК				
Процентна ставка,%	$ПС=ПВ/ЗК$				X
Активи, тис. грн.	A				
Економічна рентабельність,%	$EP=(П+ПВ)/A * 100$				X

Мультиплікативний ефект капіталу,%	$MEK=(EP-PC)*MK$				X
------------------------------------	------------------	--	--	--	---

### Методичні вказівки

Метою аналізу прибутку та рентабельності є збільшення абсолютної величини прибутку та підвищення рентабельності банку на основі ефективного управління доходами і витратами. Відповідно до мети визначають такі основні завдання аналізу прибутку та рентабельності: оцінка виконання плану прибутку; оцінка динаміки прибутку в цілому, за складом та структурою.

Оскільки принципами функціонування банку є економічна самостійність і самофінансування, то необхідно, щоб його доходи перевищували витрати. Основними показниками, що характеризують рівень самостійності та самофінансування банківської установи є:

- 1) коефіцієнт дієздатності банку;
- 2) коефіцієнт режиму економії витрат банку.

Оптимальне значення коефіцієнта дієздатності банку не повинно перевищувати 0,95, тобто сума витрат банку має становити понад 95% від його доходів.

**Коефіцієнт режиму економії витрат банку** розраховується як співвідношення темпів зростання витрат і темпів зростання доходів та повинен бути меншим за одиницю, це свідчить про те, що банк дотримується режиму економії витрат.

### Завдання 5

За даними фінансової звітності провести аналіз депозитної бази банку. Надати відповідні рекомендації.

Таблиця 1

#### Структура зобов'язань банку

Зобов'язання			Відхилення	
			+,-	%
Усього зобов'язань				

Таблиця 2

#### Структура коштів клієнтів банку

Найменування статті					Відхилення	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	+,-	%

Усього коштів клієнтів		100		100		

Таблиця 3

**Кошти клієнтів за видами економічної діяльності**

Види економічної діяльності					Відхилення	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	+,-	%
<b>Усього коштів клієнтів</b>		<b>100</b>		<b>100</b>		

**Методичні вказівки**

Для більш точної характеристики депозитної бази необхідно визначити стабільну частину депозитів, яка може бути використана для цілей кредитування без ризику ліквідності. Стабільна частина депозитів включає строкові депозити і частку депозитів до запитання. Строкові депозити, термін погашення яких є відомим, є найбільш стійким ресурсом та найбільш легко піддається плануванню. Саме такий вид депозитів повинен складати основу депозитної бази для розвитку активних операцій банку. Проте строкові вклади є відносно дорогим видом депозитів, що змушує банки залучати менш дорогі, але більш ризиковані депозити до запитання та кошти на поточних рахунках.

Варто зазначити, що оптимальним в структурі коштів клієнтів є співвідношення коштів на поточних рахунках не більше 30 %, а строкових коштів – не менше 50 %.

Варто відзначити, що стабільність депозитної бази визначається не стільки разовим залученням крупних депозитів, які по закінченню терміну дії договору можуть бути вилучені із банку, скільки приростом чи відтоком стабільних депозитів, що представлені в структурі депозитного портфеля депозитами до запитання. Проте приріст основних депозитів є важкопрогнозованим, так як в основному залежить від зовнішніх факторів, таких як темпи і стабільність економічного зростання, стадія економічного циклу, інвестиційний клімат, рівень конкуренції на ринку банківських послуг, доходності альтернативних секторів фінансового ринку.

Зміна обсягу коштів до запитання та строкових коштів є основою для вивчення ліквідності банку з точки зору пасиву. Значний приріст строкових вкладів знижує доходність операцій банку, проте збільшує ліквідність його балансу. Зростання залишків коштів на рахунках до запитання є свідченням протилежної тенденції.



## ДИСЦИПЛІНА «ФІНАНСОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ»

Дисципліна «Фінансовий менеджмент» передбачає вивчення слухачами сутності та методологічних основ фінансового менеджменту, управління фінансовими ризиками та застосування інструментів антикризового керування підприємством; набуття навичок управління грошовими потоками, прибутком, інвестиціями, активами; оволодіння методикою визначення вартості капіталу та з'ясування способів оптимізації його структури.

### Теоретична частина:

#### Категорії, що виносяться на КЕ:

1. Фінансовий менеджмент
2. Фінансова стратегія
3. Фінансова політика
4. Фінансовий механізм
5. Тактика фінансового менеджменту
6. Антикризове фінансове управління
7. Управління грошовими потоками
8. Інвестиційна політика
9. Оптимальна структура капіталу
10. Вартість капіталу
11. Диверсифікація
12. Система раннього попередження та реагування
13. Політика управління прибутком
14. Операційний леверидж
15. Ефект фінансового левериджу

#### Питання, що виносяться на КЕ:

1. Економічна сутність, мета, завдання і функції фінансового менеджменту.
2. Система забезпечення фінансового менеджменту.
3. Оптимізація грошових потоків на підприємстві.
4. Управління прибутком в процесі господарської діяльності підприємства.
5. Суть і значення управління активами підприємства.
6. Стратегії фінансування поточних активів.
7. Політика формування власних фінансових ресурсів.
8. Політика залучення позикових засобів.
9. Вартість капіталу і принципи її оцінки.
10. Оптимізація структури капіталу.
11. Мета, сутність і задачі управління інвестиціями.
12. Механізми зменшення дії фінансових ризиків.
13. Бюджетування як сучасна система планування на підприємстві.
14. Сутність та основні завдання антикризового фінансового управління підприємством.
15. Механізм фінансового менеджменту.

## 16. Суть і практичне використання оцінки вартості грошей в часі.

### Практичні навички:

вміти

- проводити аналіз фінансових звітів підприємства;
- проводити оцінку показників якості, ліквідності та ефективності грошових потоків;
- проводити аналіз ефективності інвестиційних проектів;
- визначати рівень фінансового ризику;
- розраховувати беззбитковий обсяг продажу продукції і зону безпеки;
- визначати оптимальну структуру капіталу за критерієм максимізації рівня фінансової рентабельності і за критерієм мінімізації його вартості;
- розраховувати середньозважену вартість капіталу;
- визначати майбутню та теперішню вартість грошей;
- визначати поточні фінансові потреби підприємства;
- розраховувати оптимальний розмір поточних запасів товарно-матеріальних цінностей на основі використання моделі EOQ та середній залишок грошових активів.

### Завдання 1.

Провести аналіз динаміки і структури вхідного і вихідного грошових потоків підприємства, охарактеризувати залежність якості управління підприємством від структури грошових потоків. Визначити показники ліквідності, якості, ефективності грошових потоків та провести аналіз їх загального обсягу та руху (заповнити таблиці). Запропонувати заходи щодо підвищення ефективності управління грошовими потоками підприємства.

Таблиця 2.1

### Аналіз структури вхідного і вихідного грошового потоку підприємства

Види діяльності	базисний рік		звітний рік		звітний рік до базисного (+,-)
	тис. грн	%	тис. грн	%	
Вхідний грошовий потік					
Операційна					
Інвестиційна					
Фінансова					
Вхідний грошовий потік					
Вихідний грошовий потік					
Операційна					
Інвестиційна					
Фінансова					
Вихідний грошовий потік					

Таблиця 2.2

**Динаміка чистого руху коштів підприємства, тис. грн.**

Показники	базисний рік	звітний рік	звітний рік у % до базисного
Чистий рух коштів від операційної діяльності			
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності			
Чистий рух коштів від фінансової діяльності			
Чистий рух коштів за звітний період			

Таблиця 2.3

**Аналіз грошових потоків підприємства**

Показники	базисний рік	звітний рік	звітний рік у % до базисного
Коефіцієнт ліквідності грошових потоків			
Коефіцієнт ліквідності грошових потоків (з урахуванням залишку грошових коштів)			
Коефіцієнт ефективності грошових потоків			
Рівень грошового обороту на одиницю активів			
Рівень грошового обороту на одиницю реалізованої продукції			
Коефіцієнт руху грошових коштів у результаті операційної діяльності підприємства			
Коефіцієнт достатності чистого грошового потоку			
Коефіцієнт якості грошового потоку			

**Методика рішення**

Інформація про рух грошових коштів протягом звітного періоду в результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності міститься у формі 3 «Звіт про рух грошових коштів».

Метою аналізу грошових потоків є виявлення достатності формування грошових коштів, ефективності їх використання, оцінка рівня збалансованості, рівномірності, синхронності грошових потоків, ефективності управління ними. Для його проведення розраховується ряд показників.

Рівень грошового обороту на одиницю активів, що використовуються, розраховується за формулою:

$$PГО_a = \frac{ПГП + ВГП}{A} \quad (1.1)$$

де ПГП - сума позитивного грошового потоку;

ВГП - сума від'ємного грошового потоку;

A - середня сума активів підприємства.

Даний показник характеризує рівень генерування грошових потоків у процесі господарської діяльності підприємства.

Рівень грошового обороту на одиницю реалізованої продукції, який характеризує динаміку грошових потоків підприємства з операційної діяльності і розраховується за формулою:

$$PFO_{BP} = \frac{ПГП_o + ВГП_o}{BP} \quad (1.2)$$

де ПГП<sub>o</sub> - сума позитивного грошового потоку з операційної діяльності;

ВГП<sub>o</sub> - сума від'ємного грошового потоку з операційної діяльності;

BP - виручка від реалізації.

Коефіцієнт "якості" чистого грошового потоку:

$$K_y = \frac{ЧП + Ам}{ЧГП} \quad (1.3)$$

де ЧГП - обсяг чистого прибутку;

Ам - обсяг амортизаційних відрахувань;

ЧГП - обсяг чистого грошового потоку підприємства за досліджуваний період.

Аналіз ліквідності грошових потоків, метою якого є дослідження можливостей підприємства по здійсненню необхідних платежів і особливо по погашенню зобов'язань.

Коефіцієнт ліквідності грошових потоків характеризує здатність підприємства покривати необхідні витрати грошових коштів позитивним грошовим потоком у звітному періоді

$$KL_{zn} = \frac{ПГП}{НГП} \quad (1.4)$$

KL<sub>zn</sub> - коефіцієнт ліквідності грошового потоку підприємства в даному періоді;

ПГП - сума валового позитивного грошового потоку;

НГП - сума валового негативного грошового потоку.

Аналіз ефективності управління грошовими потоками є завершальним етапом аналітичної роботи, мета якого – визначити результативність управлінських рішень щодо грошових потоків підприємства та їх вплив на стан фінансової рівноваги та забезпечення сталого економічного зростання.

Коефіцієнт ефективності грошового потоку підприємства:

$$KE_{zn} = \frac{ЧГП}{НГП} \quad (1.5)$$

KE<sub>zn</sub> - коефіцієнт ефективності грошового потоку підприємства в даному періоді;

ЧГП - сума чистого грошового потоку підприємства в даному періоді;

НГП - сума валового негативного грошового потоку підприємства в періоді.

*Управління грошовими потоками* підприємства - це система принципів та методів розробки і реалізації управлінських рішень, пов'язаних з формуванням, розподілом та використанням грошових коштів підприємства і організацією їх обороту.

На основі аналізу необхідно встановити залежність якості управління підприємством від структури грошових потоків з використанням рис. 1.1.

Грошовий потік від операційної діяльності		Грошовий потік від інвестиційної діяльності		Грошовий потік від фінансової діяльності	
↓		↓		↓	
Операційна діяльність	+	Операційна діяльність	+	Операційна діяльність	-

Інвестиційна діяльність	-	Інвестиційна діяльність	-	Інвестиційна діяльність	+
Фінансова діяльність	-	Фінансова діяльність	+	Фінансова діяльність	+
↓		↓		↓	
добре		нормальне		кризисне	

Рис. 1.1 Залежність якості управління підприємством від структури грошових потоків

## Завдання 2.

На основі аналізу ліквідності балансу та оцінки показників платоспроможності і ліквідності підприємства запропонувати заходи щодо підвищення їх рівня. Скласти платіжний баланс та визначити рівень платіжної готовності досліджуваного підприємства (заповнити таблиці).

### Методичні вказівки

У бухгалтерському балансі в активі засоби підприємства групуються за ступенем зростання їхньої ліквідності.

Усі активи підприємства в залежності ступеня їхньої ліквідності, тобто здатності та швидкості перетворення в грошові кошти, можна умовно згрупувати так:

1. Найбільш ліквідні активи (А1) – суми по всіх статтях грошових коштів та їх еквівалентів, які можуть бути використані для здійснення поточних розрахунків негайно. До цієї групи включають також поточні фінансові інвестиції (цінні папери).

2. Активи, що швидко реалізуються (А2) – активи, для перетворення яких у наявні кошти потрібен певний час. До цієї групи можна включити дебіторську заборгованість, платежі по якій очікуються протягом 12 місяців після звітної дати, та інші оборотні активи. Ліквідність цих активів різна і залежить від суб'єктивних та об'єктивних факторів: кваліфікації фінансових працівників, взаємовідносин підприємства з платниками та їх платоспроможності, умов надання кредитів покупцям; організації вексельного обігу тощо.

3. Активи, що повільно реалізуються (А3), найменш ліквідними активами є запаси. Ліквідність цієї групи залежить від своєчасності відвантаження продукції, швидкості і правильності оформлення банківських документів, швидкості платіжного документообігу в банку, а також від якості та попиту на продукцію, її конкурентоспроможності, платоспроможності покупців, форми розрахунків і т. ін.

4. Активи, що важко реалізуються (А4) – активи, призначені для використання в господарській діяльності протягом тривалого періоду часу. В цю статтю можна включити статті I розділу активу балансу «Необоротні активи».

Перші три групи активів (А1, А2, А3) є більш ліквідними, ніж інше майно підприємства.

У пасиві зобов'язання розміщені за скороченням термінів (підвищенням строковості) їх погашення.

Пасиви балансу за ступенем зростання термінів погашення зобов'язань групуються так:

1. Найбільш строкові зобов'язання (П1) – кредиторська заборгованість, за товари, роботи, послуги, поточні зобов'язання за розрахунками, інші короткострокові пасиви.

2. Короткострокові пасиви (П2) – короткострокові позикові кредити банків та інші позики, що підлягають погашенню протягом 12 місяців після звітної дати.

3. Довгострокові пасиви (П3) – довгострокові кредити банків, позикові кошти та інші довгострокові пасиви - сума статей III розділу пасиву балансу «Довгострокові зобов'язання».

4. Постійні пасиви (П4) – статті I розділу пасиву балансу «Власний капітал».

Підприємство вважається ліквідним, якщо його поточні активи перевищують, короткострокові зобов'язання.

Підприємство може бути ліквідним в більшій або меншій мірі, а то й взагалі у нього може бути відсутня ліквідність. Для оцінювання реального ступеня ліквідності підприємства спочатку необхідно виконати аналіз ліквідності балансу.

Ліквідність балансу – це ступінь покриття боргових зобов'язань підприємства його активами, строк перетворення яких у гроші відповідає строку погашення платіжних зобов'язань. Ліквідність балансу залежить від ступеня відповідності величини наявних платіжних коштів величині боргових зобов'язань.

Для визначення ліквідності балансу необхідно порівняти підсумки по кожній групі активів і пасивів.

Баланс підприємства вважають абсолютно ліквідним, якщо:

$$A1 \geq P1; A2 \geq P2; A3 \geq P3; A4 \leq P4.$$

Отже, модифікований баланс ліквідності відображає наступна система нерівностей:

$$A1 \geq P1; A1 + A2 \geq P1 + P2; A1 + A2 + A3 \geq P1 + P2 + P3.$$

Перша нерівність свідчить про платоспроможність, друга – про поточну ліквідність, третя – про перспективну ліквідність, а всі три разом – про абсолютну ліквідність.

За методикою Олександренко І.В. виділено наступні критерії щодо інтерпретації результатів визначення рівня ліквідності і платоспроможності на основі розподілу активів за рівнем ліквідності та пасивів за терміном повернення.

Таблиця 2.1

**Критерії розподілу підприємств за рівнем ліквідності і платоспроможності**

Критерії	Рівень платоспроможності	Характеристика
$A1 > P1 + P2$	Високий	Підприємство характеризується високим потенціалом ліквідності та платоспроможності, і всі свої активи переважно формує за рахунок власних
$A1 + A2 > P1 + P2$		
$A1 + A2 + A3 > P1 + P2$		
$A1 + A2 + A3 + A4 > P1 + P2$		

		коштів
$A1 < P1 + P2$	Середній	На підприємстві недостатньо абсолютноліквідних активів, що пов'язано із наявністю великих обсягів дебіторської заборгованості. У цілому, підприємство є ліквідним і може своєчасно забезпечити погашення зобов'язань. У такій ситуації рекомендується підприємству розробити заходи з реструктуризації дебіторської заборгованості
$A1 + A2 > P1 + P2$		
$A1 + A2 + A3 > P1 + P2$		
$A1 + A2 + A3 + A4 > P1 + P2$		
$A1 < P1 + P2$	Помірний	Значну частку оборотного капіталу підприємства складають запаси, сформовані за рахунок залучених коштів. Наявність значних обсягів запасів свідчить про те, що підприємство неефективно використовує оборотний капітал
$A1 + A2 < P1 + P2$		
$A1 + A2 + A3 > P1 + P2$		
$A1 + A2 + A3 + A4 > P1 + P2$		
$A1 < P1 + P2$	Низький	Підприємство свої оборотні активи формує лише за рахунок залучених на короткий термін коштів. У такому випадку в обороті підприємства немає власних коштів, а лише залучені і позикові. Частина поточних боргів підприємства спрямована на створення необоротних активів.
$A1 + A2 < P1 + P2$		
$A1 + A2 + A3 < P1 + P2$		
$A1 + A2 + A3 + A4 > P1 + P2$		
$A1 < P1 + P2$	Підприємство перебуває на межі банкрутства	Такий стан свідчить, що підприємство є банкрутом, оскільки його майна не вистачить, щоб погасити поточну заборгованість. Така ситуація має місце, коли підприємство працює збитково і в нього є непокритий збиток, що впливає на зменшення власного капіталу
$A1 + A2 < P1 + P2$		
$A1 + A2 + A3 < P1 + P2$		
$A1 + A2 + A3 + A4 < P1 + P2$		

Відносні показники платоспроможності і ліквідності розраховуються наступними чином.

*Коефіцієнт покриття* розраховується як відношення оборотних активів до поточних зобов'язань підприємства та показує достатність ресурсів підприємства, які можуть бути використані для погашення його поточних зобов'язань.

*Коефіцієнт швидкої ліквідності* розраховується як відношення найбільш ліквідних оборотних засобів (грошових засобів та їх еквівалентів, поточних фінансових інвестицій та дебіторської заборгованості) до поточних зобов'язань підприємства. Відображає платіжні можливості підприємства щодо сплати поточних зобов'язань за умови своєчасного проведення розрахунків з дебіторами.

*Коефіцієнт абсолютної ліквідності* обчислюється як відношення грошових засобів та їхніх еквівалентів і поточних фінансових інвестицій до поточних зобов'язань. Коефіцієнт абсолютної ліквідності показує, яка частина боргів підприємства може бути сплачена негайно

Рівень платіжної готовності – показник, що характеризує в якій мірі платоспроможність підприємства забезпечена грошовими коштами. Коефіцієнт платіжної готовності розраховується за формулою (К<sub>пл.г.</sub>):

$$K_{пл.г.} = \frac{ГК}{КЗ - ДЗ}, \quad (2.2)$$

де ГК - грошові кошти, грн.;

КЗ, ДЗ - кредиторська і дебіторська заборгованості, грн.

Як правило одиницею виміру є відсотки.

На основі проведеного аналізу заповнити таблиці.

*Таблиця 2.1*

**Розподіл активу за рівнем ліквідності та пасиву за термінами повернення,  
тис. грн.**

Показники	На початок року	На кінець року	Кінець року у % до початку
<b>Активи</b>			
Абсолютно ліквідні активи (А1)			
Швидколіквідні активи (А2)			
Повільноліквідні активи (А3)			
Важколіквідні активи (А4)			
<b>Пасиви</b>			
Найтерміновіші пасиви (П1)			
Короткострокові пасиви (П2)			
Довгострокові пасиви (П3)			
Стійкі пасиви (П4)			
Баланс			

*Таблиця 2.2*

**Динаміка показників ліквідності підприємства (на кінець року)**

Показники	На початок року	На кінець року	+,-
Коефіцієнт абсолютної ліквідності			
Коефіцієнт швидкої ліквідності			
Коефіцієнт покриття			

*Таблиця 2.3*

**Платіжний баланс підприємства, тис. грн.**



Показники	На початок року	На кінець року	Кінець року у % до початку
<b>Наявність коштів для покриття заборгованості</b>			
Грошові кошти та їх еквіваленти			
Розрахунки з дебіторами			
в т.ч. за товари, роботи і послуги			
Всього			
<b>Негайні та інші платежі</b>			
Короткострокові кредити банків			
Кредиторська заборгованість за розрахунками			
в т.ч. за товари, роботи і послуги			
Всього			
Сальдо активне (+), пасивне (-)			
в т.ч. за товари, роботи і послуги			

*Таблиця 2.4*

**Динаміка рівня платіжної готовності підприємства (на кінець року)**

Показники	На початок року	На кінець року	Кінець року у % до початку
Грошові кошти, тис. грн.			
Дебіторська заборгованість, тис. грн.			
Кредиторська заборгованість, тис. грн.			
Рівень платіжної готовності			

**Завдання 3.**

Використовуючи форму 2 «Звіт про фінансові результати» та форму 1 «Баланс» визначити показники рентабельності підприємства. Розрахувати рівень беззбитковості та безпеки операційної діяльності. Використовуючи механізм операційного левериджу окреслити основні напрями управління прибутком.

**Методичні вказівки**

Застосування методу операційного левериджу з метою оптимізації валового прибутку (ВП) від основної операційної діяльності полягає в тому, що у складі сукупних операційних витрат підприємства виділяють постійні і змінні витрати. Чим вище питома вага постійних витрат в сумі операційних витрат, тим при інших рівних умовах, темп збільшення ВП від основної операційної діяльності буде більший по відношенню до зміни валового і чистого доходу (ВД і ЧД) від основної операційної діяльності. Співвідношення постійних і загальних витрат по

основній операційній діяльності дозволяє включити механізм операційного левериджу називається коефіцієнтом операційного левериджу:

$$K_{ол} = \frac{B_n}{B_c}, \quad (3.1)$$

де  $K_{ол}$ - коефіцієнт операційного левериджу;

$B_n$  - витрати постійні;

$B_c$  - витрати сукупні.

Чим вище значення коефіцієнта операційного левериджу, тим більшою мірою підприємство здатне прискорювати темпи приросту ВП по відношенню до темпів приросту ВД і ЧД від основної операційної діяльності.

Механізм операційного левериджу в практиці господарювання має ряд особливостей.

1. Позитивна дія операційного левериджу може бути досягнута тільки за умови, що підприємство пододало точку беззбиткової по основній операційній діяльності.

2. Чим вище коефіцієнт операційного левериджу, тим вище буде його ефект при збільшенні ВД від основної операційної діяльності.

3. При зниженні об'єму реалізації продукції більшою мірою знижуватиметься валовий прибуток від основної операційної діяльності.

4. Ефект операційного левериджу може виявлятися повною мірою тільки на невеликому тимчасовому інтервалі.

5. Зростання коефіцієнта операційного левериджу приводить до втрати гнучкості в управлінні своїми операційними витратами, що підвищує фінансовий ризик, а в довгостроковому періоді може зробити негативний фінансовий вплив на формування операційного прибутку підприємства.

Зміна структури витрат зумовлює відповідні зміни прибутку та операційного левериджу і зазначає, що використовуючи показник операційного левериджу, керівники сільськогосподарських підприємств мають змогу обирати оптимальну стратегію в управлінні витратами з метою підвищення ефективності виробництва. Величина левериджу коливається в залежності від співвідношення змінних та постійних витрат.

На базі системи аналізу «взаємозв'язок витрат, обсягу реалізації і прибутку» фінансовий менеджер повинен вирішувати питання визначення обсягу реалізації продукції, що забезпечує беззбиткову діяльність підприємства.

*Беззбитковість* виражається у кількості продукції, яку необхідно продати, щоб покрити витрати, після чого кожна додаткова одиниця проданої продукції приносить підприємству прибуток.

Розрахунок рівня беззбитковості та безпеки операційної діяльності проводиться за інформацією ф. №2 «Звіт про фінансові результати», використовуючи методику розподілу витрат на постійні і змінні Ю.М. Тютюнник.

*Таблиця 3.1*

**Вихідна інформація для розрахунку рівня беззбитковості та безпеки операційної діяльності**

Показники	Умовні позначення	Порядок розрахунку за даними форми №2 (рядки)
Операційний дохід	ОД	2000+2120
Операційні витрати	ОВ	2050+2130+2150+2180
у тому числі: змінні витрати	ЗВ	2050 x ((2500+2505+2510)÷2550+2180
постійні витрати	ПВ	2050 x ((2515+2520)÷2550)+ 2130+2150
Прибуток (збиток) від операційної діяльності	П	2190 (2195)

Рівень беззбитковості визначається за формулою:

$$РБ = \frac{ПВ}{КМД}, \quad (3.2)$$

де РБ – рівень беззбитковості, тис. грн.;

ПВ – постійні витрати, тис. грн.;

КМД – питома вага маржинального доходу в операційному доході.

Розрахунок КМД здійснюється за формулою:

$$КМД = \frac{МД}{ОД} \quad (3.3)$$

Отже, рівень беззбитковості – це вартісний показник, який характеризує суму операційного доходу, що забезпечує повне покриття операційних витрат, тобто беззбитковість операційної діяльності підприємства. Проте в умовах суттєвого зростання операційного доходу в більшості випадків одночасно зростають і операційні витрати, а значить і рівень беззбитковості. Тому важливо забезпечити перевищення темпу приросту операційного доходу над темпом приросту рівня беззбитковості, в результаті чого відбуватиметься зниження питомої ваги рівня беззбитковості в операційному доході. Це означатиме, що більша частка операційного доходу працюватиме не на покриття операційних витрат, а на одержання прибутку від операційної діяльності.

Показник безпеки операційної діяльності визначається за формулою:

$$БВД = \frac{ОД - РБ}{ОД} \times 100 \quad (3.4)$$

На основі проведеного аналізу заповнити таблиці.

Таблиця 3.2

### Динаміка показників рентабельності підприємства

Показники	базисний рік	звітний рік	звітний рік у % до базисного
Валова рентабельність основної діяльності, %			
Рентабельність господарської діяльності, %			
Рентабельність активів, %			

Рентабельність власного капіталу, %			
Рентабельність продажу, %			

Таблиця 3.3

**Порівняльна оцінка витрат підприємства**

Показники	базисний рік	звітний рік	звітний рік у % до базисного
Операційні доходи, тис. грн.			
Змінні витрати, тис. грн.			
Маржинальний дохід, тис. грн.			
Постійні витрати			
Прибуток від операційної діяльності, тис. грн.			
Рівень безбитковості, тис. грн.			
Сила дії операційний левериджу			
Коефіцієнт безпеки операційної діяльності			

Таблиця 3.4

**Вплив співвідношення змінних і постійних витрат на силу дії операційного левериджу**

Показники	звітний рік	При зменшенні змінних витрат на 10%		При зменшенні постійних витрат на 10%	
		Розраховане значення	Відношення, %	Розраховане значення	Відношення, %
Операційні доходи, тис. грн.					
Змінні витрати, тис. грн.					
Маржинальний дохід, тис. грн.					
Постійні витрати					
Прибуток від операційної діяльності, тис. грн.					
Сила дії операційний левериджу					

**Завдання 4.**

На основі фінансової звітності підприємства:

- здійснити оцінку відносних показників фінансової стійкості;

- розрахувати зону і запас фінансової стійкості;
- визначити тип фінансової стійкості й відповідну зону ризику;
- обґрунтувати управлінські рішення щодо забезпечення фінансової стійкості підприємства.

На основі проведеного аналізу заповнити таблиці.

### Методичні вказівки

Оцінка фінансової стійкості підприємства має суттєве значення. У фінансовому аналізі існують різні підходи до оцінювання фінансової стійкості. Основними з них є:

- 1) Оцінювання фінансової стійкості підприємства на основі аналізу співвідношення власного й позикового капіталу.
- 2) Оцінювання фінансової стійкості підприємства за функціональною ознакою.
- 3) Оцінювання фінансової стійкості підприємства, яке базується на співвідношенні фінансових і нефінансових активів.

Розглянемо сукупність показників, які характеризують фінансову стійкість підприємства щодо самостійності, незалежності у використанні власних коштів.

Таблиця 4.1

### Основні аналітичні показники фінансової стійкості

Показники	Формула	Напрямок позитивних змін
1	2	3
Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами	$K_{з.в.к} = \frac{\text{Власні обігові кошти}}{\text{Оборотні активи}}$	Збільшення; $K_{з.в.к} > 0,1$
Маневреність робочого капіталу	$M_{р.к} = \frac{\text{Запаси}}{\text{Робочий капітал}}$	Зменшення
Маневреність власних обігових коштів	$M_{вок} = \frac{\text{Кошти}}{\text{Власні обігові кошти}}$	Збільшення
Коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами запасів	$K_{зап} = \frac{\text{Власні обігові кошти}}{\text{Запаси}}$	Збільшення
Коефіцієнт покриття запасів	$K_{п.з} = \frac{\text{Джерела покриття запасів}}{\text{Запаси}}$	Збільшення
Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	$K_{авт} = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Пасиви}}$	Збільшення; $K_{авт} \geq 0,5$
Коефіцієнт фінансової залежності	$K_{ф.з} = \frac{\text{Пасиви}}{\text{Власний капітал}}$	Зменшення; $K_{ф.з} = 2$

Коефіцієнт маневреності власного капіталу	$K_M = \frac{\text{Власні обігові кошти}}{\text{Власний капітал}}$	Збільшення; $K_M > 0,1$
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	$K_{п.к} = \frac{\text{Позиковий капітал}}{\text{Пасиви}}$	Зменшення; $K_{п.к} \leq 0,5$
Коефіцієнт фінансової стабільності (коефіцієнт фінансування)	$K_{ф.с} = \frac{\text{Власні кошти}}{\text{Позикові кошти}}$	$K_{ф.с} > 1$
Показник фінансового лівериджу	$\Phi_{л} = \frac{\text{Довгострові зобов'язання}}{\text{Власні кошти}}$	Зменшення; $\Phi_{л} \leq 0,25$
Коефіцієнт фінансової стійкості	$K_{ф.с} = \frac{\text{Власний капітал} + \text{Довгострові зобов'язання}}{\text{Пасиви}}$	$K_{ф.с} = 0,85-0,9$

Відповідно до забезпеченості запасів згаданими варіантами фінансування можливі чотири типи фінансової стійкості.

1. Абсолютна стійкість - для забезпечення запасів (З) достатньо власних обігових коштів (ВОК); платоспроможність підприємства гарантована:

$$З < \text{ВОК} \quad (4.1)$$

Даний тип фінансової стійкості свідчить про абсолютну незалежність підприємства від зовнішніх кредиторів для покриття поточних фінансових потреб, оскільки усі необхідні обігові активи формуються за рахунок власних джерел фінансування. Абсолютна стійкість трапляється на практиці досить рідко і не може розглядатися як ідеальний стан, оскільки використання позик для формування обігових активів є достатньо розповсюдженою політикою фінансування. У разі її реалізації підприємство не використовує переваги, що притаманні зовнішньому фінансуванню, обмежує темпи зростання обсягів своєї діяльності.

2. Нормальна стійкість - для забезпечення запасів крім власних обігових коштів залучаються довгострокові кредити та позики; платоспроможність гарантовано:

$$З < \text{ВОК} + K^Д \quad (4.2)$$

Даний тип фінансової стійкості свідчить про ефективну політику залучення та використання позикових коштів, оскільки виробничі потреби підприємства в повному обсязі забезпечені різноманітними нормальними джерелами фінансування, строк погашення яких не настав. Нормальна фінансова стійкість характеризується високою доходністю поточної діяльності.

3. Нестійкий фінансовий стан - для забезпечення запасів крім власних обігових коштів та довгострокових кредитів і позик залучаються короткострокові кредити та позики; платоспроможність порушена, але є можливість її від-новити:

$$З < \text{ВОК} + K^Д + K^K \quad (4.3)$$

Цей тип фінансової стійкості свідчить про наявність певних проблем з джерелами фінансування запасів та витрат. Для формування певної їх частини використані джерела фінансування, що не можуть бути визнані за нормальні

(позикові ресурси, що отримані для інших цілей, залишки коштів фондів спеціального призначення, кредиторська заборгованість нетоварного характеру).

4. Кризовий фінансовий стан - для забезпечення запасів не вистачає "нормальних" джерел їх формування; підприємству загрожує банкрутство.

$$З > ВОК + К^Д + К^К \quad (4.4)$$

Виявлення даного становища свідчить про неможливість підприємства вчасно розрахуватися зі своїми кредиторами. Отже, підприємство знаходиться на межі банкрутства.

Досягнення нестійкого та кризового фінансового стану є наслідком неефективних рішень щодо фінансування товарно-матеріальних запасів та здійснення авансових витрат, неможливості реалізації накопичених товарних запасів відповідно до термінів повернення позик та погашення зобов'язань за ними. Розрахунок порогу рентабельності та запасу фінансової стійкості проводиться за інформацією ф. №2 «Звіт про фінансові результати», використовуючи методику розподілу витрат на постійні і змінні Ю.М. Тютюнник.

Таблиця 4.2

**Вихідна інформація для розрахунку порогу рентабельності та запасу фінансової стійкості**

Показники	Умовні позначення	Порядок розрахунку за даними форми №2 (рядки)
Операційний дохід	ОД	2000+2120
Операційні витрати	ОВ	2050+2130+2150+2180
у тому числі: змінні витрати	ЗВ	2050 x ((2500+2505+2510)÷2550+2180
постійні витрати	ПВ	2050 x ((2515+2520)÷2550)+ 2130+2150
Прибуток (збиток) від операційної діяльності	П	2190 (2195)

Показник порогу рентабельності визначається за формулою:

$$ПР = \frac{ПВ}{КМД}, \quad (4.5)$$

де ПР – поріг рентабельності, тис. грн.;

ПВ – постійні витрати, тис. грн.;

КМД – питома вага маржинального доходу в операційному доході.

Розрахунок КМД здійснюється за формулою:

$$КМД = \frac{МД}{ОД} \quad (4.6)$$

Отже, поріг рентабельності – це вартісний показник, який характеризує суму операційного доходу, що забезпечує повне покриття операційних витрат, тобто беззбитковість операційної діяльності підприємства. Чим менша величина порогу рентабельності, тим більш фінансово стійким є підприємство. Проте в умовах суттєвого зростання операційного доходу в більшості випадків одночасно

зростають і операційні витрати, а значить і поріг рентабельності. Тому важливо забезпечити перевищення темпу приросту операційного доходу над темпом приросту порогу рентабельності, в результаті чого відбуватиметься зниження питомої ваги порогу рентабельності в операційному доході. Це означатиме, що більша частка операційного доходу працюватиме не на покриття операційних витрат, а на одержання прибутку від операційної діяльності.

Показник запасу фінансової стійкості визначається за формулою:

$$ЗФС = \frac{ОД - ПР}{ОД} \times 100 \quad (4.7)$$

де: ЗФС – запас фінансової стійкості, %;

ОД – операційний дохід, тис. грн.;

ПР – поріг рентабельності, тис. грн.

Запас фінансової стійкості – це відносний показник, який характеризує максимально допустимий відсоток зменшення фактичного операційного доходу до того рівня, поки операційна діяльність залишиться беззбитковою. Чим вище значення запасу фінансової стійкості, тим більш фінансово стійким є аграрне підприємство з точки зору забезпечення прибутковості операційної діяльності, тим менший ризик настання збитковості.

На основі проведеного аналізу заповнити таблиці.

Таблиця 4.3

#### Динаміка показників фінансової стійкості

Показники	базисний рік	звітний рік	звітний рік до базисного (+,-)
Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами			
Маневреність робочого капіталу			
Маневреність власних обігових коштів			
Коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами запасів			
Коефіцієнт автономії			
Коефіцієнт фінансової залежності			
Коефіцієнт маневреності власного капіталу			
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу			
Коефіцієнт фінансової стабільності			
Коефіцієнт фінансової стійкості			

Таблиця 4.4

#### Визначення типу фінансової стійкості та відповідної зони ризику підприємства, тис. грн.

Показник	базовий рік	звітний рік
Власні обігові кошти		



Надлишок або нестача власних оборотних коштів		
Надлишок або нестача власних і довгострокових позикових джерел		
Надлишок або нестача загальної величини основних джерел		
Тип фінансової стійкості		
Зона ризику		

Таблиця 4.5

**Показники порогу рентабельності та запасу фінансової стійкості підприємства**

Показники	базисний рік	звітний рік	звітний рік у % до базисного
Операційний дохід, тис. грн.			
Операційні витрати, тис. грн.			
у тому числі:			
а) змінні витрати			
б) постійні витрати			
Прибуток від операційної діяльності, тис. грн.			
Маржинальний дохід, тис. грн.			
Питома вага маржинального доходу в операційному доході			
Поріг рентабельності, тис. грн.			
Питома вага порогу рентабельності в операційному доході, %			
Зона фінансової стійкості, тис. грн.			
Запас фінансової стійкості, %			

**Завдання 5.**

Провести аналіз динаміки і структури пасивів підприємства, здійснити оцінку ефективності використання капіталу на основі показників рентабельності. Обґрунтувати використання фінансового левериджу для максимізації рівня рентабельності власного капіталу при заданому рівні фінансового ризику. Визначити оптимальну структуру капіталу за критерієм мінімізації його вартості (за умов досягнення валової рентабельності активів 28% і ставки за кредит 24%).

**Методичні вказівки**

Аналіз ефективності використання капіталу сільськогосподарських підприємств повинен віддзеркалювати інформацію про рух, структуру, динаміку та інші чинники, що впливають на його формування та використання, а також визначення впливу вищенаведених елементів на результати господарської діяльності сільськогосподарських підприємств.

У групі показників рентабельності капіталу розраховують три основних коефіцієнти:

- рентабельність сукупного капіталу як відношення чистого прибутку до середньорічної суми капіталу підприємства;

- рентабельність перманентного капіталу як відношення чистого прибутку до середньорічної суми перманентного капіталу підприємства (власний капітал та довгострокові зобов'язання);

- рентабельність власного капіталу як відношення чистого прибутку до середньорічної суми власного капіталу підприємства.

Управління структурою капіталу на підприємстві зводиться до двох основних напрямів:

1. Встановлення оптимальних для даного підприємства пропорцій використання власного і залученого капіталу.

2. Забезпечення залучення на підприємство необхідних видів і обсягів капіталу для досягнення розрахункових показників його структури.

Вартість капіталу є ціною, яку підприємство платить за його залучення з різних джерел.

Концепція такої оцінки виходить з того, що капітал, як один з важливих чинників виробництва, має як і інші його чинники, визначену вартість, що формує рівень операційних і інвестиційних витрат підприємства. Ця концепція є однією з базових в системі управління фінансовою діяльністю підприємства. При цьому вона не зводиться тільки до визначення ціни залученні капіталу, а визначає цілий ряд напрямів господарської діяльності підприємства в цілому.

Показник вартості капіталу в розрізі окремих елементів використовується в процесі управління структурою цього капіталу на основі механізму фінансового левериджу. Мистецтво використання фінансового левериджу полягає у формуванні найвищого його диференціала, однією із складових якого є вартість позикового капіталу. Мінімізація цієї складової забезпечується в процесі оцінки вартості капіталу, що залучається з різних позикових джерел, і формування відповідної структури джерел його використання підприємством.

Узагальнюючим показником є середньозважена вартість капіталу. Базою його формування є дані, отримані в процесі поелементної оцінки капіталу.

З урахуванням приведених показників визначається середньозважена вартість капіталу (СВК), принципова формула розрахунку якої має вигляд:

$$СВК = \sum_{i=1}^n C_i \times Y_i$$

Показники	Елементи капіталу, виділені в процесі оцінки				
	1	2	...	n-1	n
1. Вартість окремих елементів капіталу, %	C <sub>1</sub>	C <sub>2</sub>	...	C <sub>n-1</sub>	C <sub>n</sub>

2. Питома вага окремих елементів капіталу в загальній його сумі, виражений десятковим дробом	$Y_1$	$Y_2$	...	$Y_{n-1}$	$Y_n$
--	-------	-------	-----	-----------	-------

На основі проведеного аналізу заповнити таблиці.

Таблиця 5.1

### Структура пасивів підприємства (на кінець року)

Пасиви	базисний рік		звітний рік		звітний рік у % до базисного
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	
Власний капітал					
Довгострокові зобов'язання					
Поточні зобов'язання					
Баланс					

Таблиця 5.2

### Динаміка рентабельності капіталу підприємства

Показники	базисний рік	звітний рік	звітний рік у % до базисного
Середньорічна вартість капіталу, тис. грн.			
Середньорічна вартість власного капіталу, тис. грн.			
Середньорічна вартість перманентного капіталу, тис. грн.			
Чистий прибуток, тис. грн.			
Рентабельність сукупного капіталу, %			
Рентабельність власного капіталу, %			
Рентабельність перманентного капіталу, %			

Таблиця 5.3

### Визначення оптимальної структури капіталу підприємства на основі оптимізаційних моделей

Показник	звітний рік	Модель 1	Модель 2	Модель 3	Модель 4	Модель 5
1. Сукупний капітал, тис. грн.						
2. Власний капітал, тис. грн.						
3. Позиковий капітал, тис. грн.						
4. Структура капіталу:						

5. власний капітал						
6. позиковий капітал						
7. Чистий прибуток, тис. грн.						
8. Відсоткова ставка за кредит, %						
9. Податковий коректор						
10. Вартість власного капіталу, %						
11. Вартість позикового капіталу у формі %						
12. Середньозважена вартість капіталу, %						

### Завдання 6.

На основі фінансової звітності підприємства (форма 1 «Баланс», форма 2 «Звіт про фінансові результати», форма 3 «Звіт про рух грошових коштів», форма 4 «Звіт про власний капітал») оцінити ступінь ймовірності його банкрутства підприємства, використовуючи моделі Альтмана, Сайфуліна-Кадикова, Терещенка. Результати оформити у вигляді таблиць, зробити висновки відносно придатності моделей для умов господарювання українських підприємств та обґрунтувати основні заходи антикризового управління на досліджуваному підприємстві.

#### Методичні вказівки

Найбільш широке застосування серед методів прогнозування банкрутства отримала модель «Z - рахунку» Е. Альтмана. Індекс, побудований за допомогою апарату мультиплікативного дискримінантного аналізу і дозволяє у першому наближенні розділити господарські суб'єкти на потенційних банкрутів і не банкрутів. У загальному вигляді індекс має вигляд:

$$Z = 3,107 \cdot K1 + 0,995 \cdot K2 + 0,42 \cdot K3 + 0,847 \cdot K4 + 0,717 \cdot K5, \quad (6.1)$$

де K1 – відношення прибутку до сплати відсотків до активів;

K2 – відношення виручки до активів;

K3 – відношення балансової вартості власного капіталу до залученого;

K4 – відношення реінвестованого прибутку до активів;

K5 – відношення власних обігових коштів до активів.

При значенні показника, більшому за 1,23 – фінансовий стан є стійким, а при меншому за 1,23 – нестійким.

Виходячи з того, що підприємство характеризується як поточною платоспроможністю, так і консервативною моделлю фінансування діяльності (активи сформовано переважно за рахунок власного капіталу) на протязі усього періоду дослідження інтегральне значення Z, що за нормативами повинно бути більше за 1,23, значним чином перевищувало граничну межу.

Таблиця 6.1

## Оцінка неплатоспроможності за моделлю «Z - рахунку» Е. Альтмана

Показники	На початок року	На кінець року	Відхилення (+,-)
Відношення прибутку до сплати відсотків до активів			
Відношення виручки до активів			
Відношення балансової вартості власного капіталу до залученого			
Відношення реінвестованого прибутку до активів			
Відношення власних обігових коштів до активів			
Z - рахунок			

Проблему неможливості використання зарубіжних методик у практиці оцінювання фінансового стану українських підприємств, спробував вирішити вітчизняний економіст О.О. Терещенко. Він розробив дискримінантну функцію з 6 змінними:

$$Z = 1,5K1 + 0,08 K2 + 10K3 + 5 K4 + 0,3 K5 + 0,1 K6, \quad (6.2)$$

де  $K1$  – відношення грошових надходжень до зобов'язань;

$K2$  – відношення валюти балансу до зобов'язань;

$K3$  – відношення чистого прибутку до середньорічної суми активів;

$K4$  – відношення прибутку до виручки;

$K5$  – відношення виробничих запасів до виручки;

$K6$  – відношення виручки до основного капіталу.

Коли  $Z > 2$  – банкрутство не загрожує,  $1 < Z < 2$  – фінансова стійкість порушена,  $0 < Z < 1$  – існує загроза банкрутства.

Таблиця 6.2

## Оцінка неплатоспроможності за моделлю Терещенко О.О.

Показники	На початок року	На кінець року	Відхилення (+,-)
Відношення грошових надходжень до зобов'язань			
Відношення валюти балансу до зобов'язань			
Відношення чистого прибутку до середньорічної суми активів			
Відношення прибутку до виручки			
Відношення виробничих запасів до виручки			
Відношення виручки до основного			

капіталу			
Z			

Модель діагностики банкрутства Сайфуліна-Кадикова має вигляд:

$$Z = 2 \cdot K1 + 0,1 \cdot K2 + 0,08 \cdot K3 + 0,45 \cdot K4 + 1,0 K5, \quad (6.3)$$

де K1 – відношення власного оборотного капіталу до виробничих запасів;

K2 – відношення оборотних активів до зобов'язань;

K3 – відношення виручки до середньорічної суми активів;

K4 – відношення прибутку від реалізації до виручки;

K5 – відношення чистого прибутку до власного капіталу.

Якщо  $Z < 1$ , то підприємство має незадовільне фінансове положення. При  $Z \geq 1$  – фінансове положення задовільне.

Таблиця 6.3

**Оцінка неплатоспроможності за моделлю Сайфуліна- Кадикова**

Показники	На початок року	На кінець року	Відхилення (+,-)
Відношення власного оборотного капіталу до виробничих запасів			
Відношення оборотних активів до зобов'язань			
Відношення виручки до середньорічної суми активів			
Відношення прибутку від реалізації до виручки			
Відношення чистого прибутку до власного капіталу			
Z			

**Критерії екзаменаційних оцінок для здобувачів ступеня вищої освіти  
«Магістр» зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»**

<b>Завдання 1. Дати визначення економічної категорії</b>	<b>5</b>
<b>Завдання 2. Розкрити теоретичні питання</b>	<b>20</b>
<i>Питання 1.</i>	<b>10</b>
Розкриті основні поняття	3
Повнота змісту питання	4
Надана актуальність проблеми, представлений аналітичний приклад	3
<i>Питання 2.</i>	<b>10</b>
Розкриті основні поняття	3
Повнота змісту питання	4
Надана актуальність проблеми, представлений аналітичний приклад	3
<b>Завдання 3. Вирішити практичне завдання</b>	<b>50</b>
<i>Задача 1.</i>	25
Правильність проведення розрахунків	10
Опис проведених розрахунків	15
<i>Задача 2.</i>	25
Правильність проведення розрахунків	10
Опис проведених розрахунків	15
<b>Захист роботи</b>	<b>20</b>
Доповідь	10
Відповіді на запитання	10
<b>Оформлення роботи</b>	<b>5</b>
Оформлення таблиць і рисунків згідно вимог	2
Вірно наведені одиниці виміру у таблицях та рисунках	3
<b>Разом</b>	<b>100</b>